

Piia Komulainen

OIKEUDENKÄYNTIMAKSU LÄHESTYMISKIELTOASIOISSA

OIKEUDENKÄYNTIMAKSU LÄHESTYMISKIELTOASIOISSA

Piia Komulainen
Opinnäytetyö
Kevät 2017
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, Oikeus ja Hallinto

Tekijä: Piia Komulainen

Opinnäytetyön nimi: Oikeudenkäyntimaksu lähestymiskieltoasioissa

Työn ohjaaja: Jaana Rissanen

Työn valmistumislukukausi- ja vuosi: Kevät 2017

Sivumäärä: 46

Tuomioistuinmaksuja on korotettu vuonna 2016 vastaamaan paremmin asiasta aiheutuvia kustannuksia ja aiemmin maksuttomat lähestymiskieltoasiat on muutettu maksullisiksi. 250 euron suuruista oikeudenkäyntimaksua ei kuitenkaan peritä, mikäli asianosaiselle on myönnetty oikeusapua tai tuomioistuin määrää lähestymiskiellon. Oikeudenkäyntimaksun määräytyminen lähestymiskieltoasioissa ei kuitenkaan ole näin yksiselitteistä. Maksuvelvollisuuteen on säädetty poikkeuksia, jotka johtuvat joko asian vireillepanijasta tai asian lopputuloksesta.

Opinnäytetyössä on tutkittu oikeudenkäyntimaksun määräytymistä lähestymiskieltoasioissa. Lähestymiskiellon asianosainen on asiaryhmän puolesta oikeutettu oikeusapuun. Taustoittamaan oikeudenkäyntimaksun määräytymistä lähestymiskieltoasioissa, työssä on tutkittu sitä, mitkä ovat lain tarkoittamat edellytykset lähestymiskiellon määräämiselle, missä tilanteissa haettua lähestymiskieltoa ei määrätä ja millä edellytyksellä henkilö on oikeutettu maksuttomaan oikeudenkäyntiin.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on lainopillinen ja sen lähteenä ovat tuomioistuinmaksulaki, oikeusapulaki, laki lähestymiskiellosta ja näiden lakien esityöt, erityisesti hallituksen esitys tuomioistuinmaksulaista sekä oikeuskirjallisuus. Käytännön näkökulmaa työhön on tuotu hovioikeuden ja korkeimman oikeuden oikeustapauksilla.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että oikeudenkäyntimaksua lähestymiskieltoasioissa ei määrätä, kun tuomioistuin määrää lähestymiskiellon, hakija on oikeutettu oikeusapuun, hakija on lain nojalla maksusta vapautettu viranomaisen, tuomioistuin soveltaa kohtuuttomuuspykälää tai asia päättyy haastetta antamatta. Lähestymiskielto määrätään, mikäli lain tarkoittamat edellytykset täyttyvät eikä asiaa jätetä tutkimatta tai sillensä. Lähestymiskiellon asianosainen on oikeutettu oikeusapuun, mikäli hänen varallisuutensa ei ole esteenä oikeusavun myöntämiselle. Viime kädessä asianosainen voi hakea hänelle määrättyyn oikeudenkäyntimaksuun maksuoikaisua maksun määränneeltä viranomaiselta.

Asiasanat: oikeudenkäyntimaksu, tuomioistuinmaksulaki, lähestymiskielto, oikeusapu

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Business Economics, option of Law and Administration

Author: Piia Komulainen

Title of thesis: Court fee regarding restraining orders

Supervisor: Jaana Rissanen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2017 Number of pages: 46

Court fees in Finland have become more expensive since the start of 2016 as a result of a law about court fees to better respond to the costs caused for the courts by the cases. Court fee of 250 euros is however not charged if the party has been granted legal aid or the court orders a restraining order. The decision on court fees regarding cases of restraining orders is not unambiguous. There are exceptions to the obligation to paying the court fee. The exceptions are dependent on the applicant or the conclusion of the case.

The purpose of this thesis was to study in which cases of restraining orders the court fee is charged and in which it is not charged. In order to compile the background information, the thesis also determines in which requirements under the authority of the law a restraining order is ordered and in which cases not. The study also discusses in which cases and by which requirements a litigant is entitled to legal aid.

The research method here is jurisprudence. The primary source materials include laws, preliminary work of these laws and juridical books. The practical aspect to the topic has been brought up through cases of court of second distance and Supreme Court, the court of final appeal.

According to the thesis results, it can be concluded that the court fee regarding cases of restraining order is not charged when the court orders the restraining order, the litigant is entitled to legal aid or the applicant is an authority freed from court fees under the authority of the law. In addition, the fee is not imposed when the court applies the unreasonableness decree or the restraining order ends without delivering the summon. A restraining order is issued when the conditions referred by law are met and the case is not dismissed or left at that. The applicant of the restraining order is entitled to legal aid provided that the applicant's wealth is not an obstacle. Ultimately the litigant that has been imposed a court fee can apply for the authority who originally imposed the fee to dismiss the fee.

Keywords: court fee, legal aid, law of court fees, restraining order

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	EDELLYTYKSET LÄHESTYMISKIELLON MÄÄRÄÄMISELLE	10
2.1	Lähestymiskiellon eri tyypit.....	10
2.2	Edellytykset lähestymiskiellon myöntämiselle	11
2.3	Osapuolten olosuhteiden arvioiminen kiellon edellytysten harkinnassa	12
2.4	Perheen sisäisen lähestymiskiellon edellytykset	13
2.5	Tilanteita, joissa haettua lähestymiskielloa ei määrätä.....	14
3	VIRANOMAISEN TOIMINNAN MAKSULLISUUS JA TUOMIOISTUINMAKSULAKI	17
3.1	Viranomaisen toiminnan maksullisuus ja maksuperustelaki	17
3.2	Tuomioistuinmaksulain suhde perustuslakiin	18
3.3	Tuomioistuinmaksulain tausta ja tavoitteet.....	18
3.4	Tuomioistuinmaksulain nojalla perittävät maksut	20
3.5	Tuomioistuinmaksulain mukainen maksuvelvollisuus.....	20
3.6	Oikeudenkäyntimaksun oikaisuvaatimus.....	21
3.7	Käräjäoikeuksissa 1.1.2016 alkaen perittävät oikeudenkäyntimaksut	22
4	OIKEUSAPU JA MAKSUTON OIKEUDENKÄYNTI.....	24
4.1	Oikeusapulain taustaa	25
4.2	Oikeusavun taloudelliset edellytykset ja oikeusavun rajoitukset.....	25
4.3	Sähköinen asiointi ja oikeusapuhakemus.....	26
4.4	Oikeusavun tulorajat ja omavastuuosuudet.....	27
5	OIKEUDENKÄYNTIMAKSU LÄHESTYMISKIELTOASIOISSA	29
5.1	Lähestymiskieltoasioiden muuttaminen maksullisiksi	29
5.2	Oikeudenkäyntimaksun määräytyminen lähestymiskieltoasioissa.....	31
5.3	Oikeudenkäyntimaksusta vapautuminen lähestymiskieltoasioissa	32
5.4	Maksuoikaisu oikeudenkäyntimaksusta lähestymiskieltoasioissa	33
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	35
7	POHDINTA.....	40
	LÄHTEET.....	44

LYHENTEET

EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
LähKL	Laki lähestymiskielloista
Maksuperustel	Maksuperustelaki
PL	Perustuslaki
PeVL	Perustuslakivaliokunta
OAL	Oikeusapulaki
OK	Oikeudenkäymiskaari
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

1 JOHDANTO

Suomessa oikeudenkäynti on ollut jo pitkään maksullista. Vielä 1970 –luvulle saakka oikeudenkäyntien yhteydessä on perittiin suoritteista maksua, joka on suoritettu suoraan virkamiehille virkasivutulona. Tuomareilla virkasivutulot muodostivat tuolloin valtaosan palkasta. Tuomioistuinten ylläpidon siirrettyä 1980 –luvulla valtiolle, luovuttiin virkasivutulojärjestelmästä ja suoritteista ryhdyttiin perimään toimituskirjamaksuja sekä leimaveroja. Edellä mainittuja seurasivat säädökset tuomioistuinmaksuista. Aiemmin voimassa ollut tuomioistuinmaksulaki tuli voimaan vuonna 1993 ja nykyinen 1.1.2016. Vuoden 1993 tuomioistuinmaksulakia edeltäneessä hallituksen esityksessä (241/1992) kuvattiin perusajatuksena sitä, että tuomioistuinten ja muiden oikeushallinnon viranomaisten menot voitaisiin osittain kattaa edelleenkin maksuilla, joita peritään palveluksia käyttäviltä asianosaisilta (HE 29/2015 vp, 9).

Tuomioistuinmaksuja on sittemmin korotettu vuoden alussa 2016 uudella lailla lähemmäs asioiden käsittelyn todellisia kustannuksia ja aiemmin ilmaiseksi käsitellyistä asioista maksullisiksi ovat muuttuneet muun muassa lähestymiskieltoasiat. 250 euron suuruista oikeudenkäyntimaksua lähestymiskieltoasiassa ei kuitenkaan peritä, jos lähestymiskielto määrätään. Myös maksuttomaan oikeudenkäyntiin oikeutettu asianosainen eli vähävarainen vapautuu edelleen kaikista tuomioistuinmaksulain mukaisista oikeudenkäynti-, toimituskirja- ja hakemusmaksuista. Henkilöltä jolle on myönnetty oikeusapua ei peritä tuomioistuinmaksua. (Tuomioistuinmaksulaki 1-2 §, 7 §.)

Opinnäytetyössä käsitellään tuomioistuinmaksulakia siltä osin, kuin se vaikuttaa käräjäoikeuden toimintaan ja erityisesti siltä osin, kuin oikeudenkäyntimaksun maksuvelvollisuudesta ja maksusta vapautumisesta säädetään lähestymiskieltoasioissa. Opinnäytetyön ulkopuolelle on rajattu muiden tuomioistuinten ja asiaryhmien käytäntö, vaikka tuomioistuinmaksulaille säädetään niistäkin.

Laki lähestymiskiellosta on tullut voimaan 1.1.1999. Hallituksen esitys laista lähestymiskiellosta annettiin vuonna 1998. Lakia on sittemmin täydennetty perheen sisäisellä lähestymiskielloilla. Lähestymiskielto on siis verrattain tuore ilmiö Suomen oikeusjärjestyksessä. Lähestymiskieltoa koskevaan sääntelyyn päädyttiin Suomen Asianajajaliiton aloitteen johdosta. Aloite juonsi juurensa yksittäistapauksesta, jonka edessä poliisi ja tuomioistuimet olivat voimattomia (Fredman 2013, 827). Lähestymiskieltoasian asianosainen on oikeutettu oikeusapuun. Oikeusapua saava henkilö vapautuu tuomioistuinmaksulain mukaisista oikeudenkäyntimaksuista, joten opinnäytetyössä on

tutkittu myös sitä millä perusteella henkilö on oikeutettu oikeusapuun, jotta oikeudenkäyntimaksun määräytymistä saadaan tutkittua syvällisemmin (Tuomioistuinmaksulaki 7 §).

Idea opinnäytetyön aiheesta kehittyi työpaikallani käräjäoikeudessa. Kaikki kyseisessä käräjäoikeudessa vireille tulevat lähestymiskiellot käsitellään ja ratkaistaan tiimissäni käräjäoikeuden osastolla, joten olen työssäni saanut kokonaiskuvan lähestymiskieltoasioiden käsittelystä nimenomaan kyseisessä käräjäoikeudessa. Uuden tuomioistuinmaksulain voimaan tulon jälkeen muutos on näkynyt työssämme käräjäoikeuden lainkäyttöosastolla niin, että joudumme jokaisessa tapauksessa erikseen tutkimaan peritäänkö oikeudenkäynti- tai toimituskirjamaksua vai ei ja kuka tai ketkä ovat maksuvelvollisia. Oikeudenkäyntimaksun periminen ei siis osoittautunut esimerkiksi lähestymiskieltoasioissa yksiselitteiseksi niin, että lähestymiskieltohakemuksen hylkäämisen jälkeen peritään maksu ja kiellon määräämisen jälkeen ei. Tämän vuoksi olen tutkinut sitä, missä tilanteissa oikeudenkäyntimaksu nimenomaan lähestymiskieltoasioissa peritään ja missä tilanteissa ei.

Olen valinnut tutkimusongelmakseni myös sen, millä lain tarkoittamilla edellytyksillä lähestymiskieltoja määrätään tai hakemuksia hylätään, jotta voin tutkia prosessia oikeudenkäyntimaksun mahdolliseen perimiseen saakka monipuolisemmin sen alkulähteiltä. Tutkin työssäni myös sitä missä tilanteissa henkilö on oikeutettu maksuttomaan oikeudenkäyntiin. Maksuton oikeudenkäynti takaa lähestymiskieltohakemuksen ilman oikeudenkäyntimaksua ja lähestymiskieltoasioissa oikeudenkäyntimaksua ei aina peritä, vaikkei oikeusapua olisikaan myönnetty.

Ennen kirjoitusprosessin aloittamista harkitsin tutkivani myös lähestymiskieltoasioiden määrän muutosta tuomioistuinlain voimaan tuleamisen jälkeen vertaamalla vuosia 2015 ja vuosia 2016. Näin olisin saanut näkökulmaa siihen millä ulottuvuudella uuden tuomioistuinlain vaikuttavuustavoite toteutuu. Tilastokeskus on kuitenkin lakkauttanut käräjäoikeuksissa ratkaistuista rikosasioista laadittavan tilaston vuonna 2015, joihin myös lähestymiskieltoasiat sisältyivät. Koin näin ollen tarkoituksenmukaiseksi jättää tilastojen tutkimisen opinnäytetyön ulkopuolelle ja päätin tutkita tilanteita, joissa oikeudenkäyntimaksu määrätään tai ei määrätä sen sijaan, että olisin tutkinut ratkaistujen asioiden määrää.

Tutkimusongelmia ovat

- Mitkä ovat lain tarkoittamat edellytykset lähestymiskiellon määräämiselle?
- Missä tilanteissa haettua lähestymiskieltoa ei määrätä?
- Missä tilanteissa henkilö on oikeutettu maksuttomaan oikeudenkäyntiin?
- Missä tilanteissa oikeudenkäyntimaksua ei peritä lähestymiskieltoasiassa?

Työn kysymyksenasettelulla tähdätään kronologiseen, yhtenäiseen ja hyvään kokonaisuuteen. Olen pyrkinyt asettelemaan tutkimusongelmani yksiselitteisiksi sekä hyväksi perustaksi lainopilliselle raportilleni. Pohdin työn aloitusvaiheessa tilastollisen tutkimuksen lisäksi myös laadullisen tutkimuksen sisällyttämistä työhöni teemahaastattelujen muodossa. Kirjoitusvaiheessa päädyin siihen, että haastattelut eivät olisi tarjonneet uutta näkökulmaa tai lisäarvoa työlleni ja pidin kuitenkin tarkoituksenmukaisempaan tehdä lainopillinen ja teoreettinen työ ensisijaisesti siksi, että tuomioistuinmaksulaki tuli voimaan vasta 1.1.2016. Toiseksi siksi, että olen itse omassa työssäni saanut käytännön näkökulmaa tutkimusongelmiini ja käytännön kokemuksieni pohjalta arvioni on vahvistunut siitä, että kvalitatiivinen tutkimus ei olisi tuonut työlleni lisäarvoa tai tarjonnut vastauksia tutkimusongelmiini. Oikeudenkäyntimaksuja peritään tai jätetään perimättä lain tarkoittamalla tavalla ja koen, että lainopillinen tietoperusta tarjoaa riittävän kattavan vastauksen tutkimusongelmiini.

Päälähteinä raportissa on käytetty tuomioistuinmaksulakia, lakia lähestymiskiellosta ja oikeusapulakia sekä näiden lakien esitöitä ja aiheisiin liittyvää oikeuskirjallisuutta. Käytännön näkökulmaa työhön on pyritty saamaan oikeustapauksilla sekä oikeudellisilla artikkeleilla. Oikeustapauksia työtäni varten oli saatavilla verrattain vähän. Olisin toivonut, että saatavilla olisi ollut oikeustapaus, jossa lähestymiskieltoa ei ole istuntokäsittelyn jälkeen määrätty ja asianosaiselle eli hakijalle on määrätty oikeudenkäyntimaksu, johon hän on hakenut maksuoikaisua. Tällaisella oikeustapauksella olisin saanut kokonaiskuvan ensinnäkin lähestymiskiellon määräämisen edellytyksistä, oikeudenkäyntimaksun määräämisestä ja edelleen maksuoikaisumenettelystä. Etsin oikeustapauksia kokoelmista ja lähetin tiedusteluja eri käräjäoikeuksille, mutta edellä kuvattua tapausta ei valitettavasti löytynyt tämän työn yhteyteen. Oikeustapausten niukkuuden vuoksi lakien ohella tärkeimmiksi lähteiksi muodostuivat hallituksen esitykset.

2 EDELLYTYKSET LÄHESTYMISKIELLON MÄÄRÄÄMISELLE

Tässä luvussa kerrotaan lain tarkoittamista edellytyksistä lähestymiskiellon myöntämiselle ja vastavuoeroisesti tilanteista, jossa lähestymiskieltohakemus ei johda kiellon myöntämiseen. Luvun tarkoituksena on keskittyä käsittelemään lähestymiskiellon määräämisen edellytyksiä ja tilanteita joissa lähestymiskielloa ei määrätä. Jotta prosessi olisi lukijalle mahdollisimman selkeä, pääluvun alussa kerrotaan kuitenkin lyhyesti lähestymiskiellon eri tyypeistä.

Lähestymiskielloa voidaan kuvata personaallisuusrikosoikeudelliseksi turvaamistoimeksi. (Viro-lainen, Pölönen 2004, 209.) Lähestymiskiellon määrää kärjäoikeus, väliaikaisen lähestymiskiellon voi määrätä myös pidättämiseen oikeutettu virkamies eli poliisi. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulee kuitenkin viipymättä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa saattaa päätöksensä väliaikaisesta lähestymiskiellosta toimivaltaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi (LähKL 2:12 §).

2.1 Lähestymiskiellon eri tyypit

Perusmuotoisella lähestymiskiellolla kieltoon määrätyltä henkilöltä kielletään tapaaminen ja muu yhteydenottaminen sekä edellä mainittujen yrittäminen. Laajennetulla lähestymiskiellolla kieltoon määrättyä henkilöä voidaan kieltää oleskelemasta myös esimerkiksi kiellolla suojattavan työpaikan, kodin tai muuhun niihin rinnastettavan paikan läheisyydessä. Perusmuotoinen ja laajennettu lähestymiskiello voidaan määrätä enintään yhdeksi vuodeksi. Perheen sisäinen lähestymiskiello eli samassa osoitteessa asuvien henkilöiden välinen kiello voidaan määrätä kuitenkin vain enintään kolmeksi kuukaudeksi (LähKL 3 §, 7 §.)

Lain lähestymiskiellosta 16 a §:ssä säädetään eurooppalaisesta suojusmääräyksestä. Henkilö, jonka suojaksi on Suomessa määrätty lähestymiskiello voi hakea kielloa koskemaan myös muita Euroopan unionin valtioita. Tästä yksityisoikeuden alalla määrätyn suojelutoimenpiteen vastavuoeroisesti tunnustamisesta säädetään Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen soveltamisesta annetussa laissa (LähKL 16 a§.)

2.2 Edellytykset lähestymiskiellon myöntämiseksi

Lähestymiskielto on tarkoitettu sellaisia tilanteita varten, joissa suojattava henkilö kokee itsensä jonkun toisen uhkaamaksi. Tyypillisiä lähestymiskiellon hakemiseen johtavia tilanteita ovat entisen puolison häirintä tai tilanne jossa aikuinen lapsi tai lapsenlapsi kiristää iäkkäiltä vanhemmiltaan tai isovanhemmiltaan rahaa ja häiriköi heitä heidän kodissaan (Roponen 1999, 3). Laissa lähestymiskiellosta 1 §:ssä sanotaan, että lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Saman lain 2 §:ssä kerrotaan kiellon määräämisen edellytykset. Lain mukaan kielto voidaan määrätä, jos on perusteltu aihe olettaa, että henkilö, jota vastaan kieltoa on pyydetty tulisi tekemään edellä mainitunlaisen rikoksen (LähKL 1-2 §). Laissa edellytetään, että on olemassa nimenomaan vaara, että kiellolla suojattavan henkeä, terveyttä, rauhaa tai vapautta uhataan tai häntä muutoin häiritään vakavasti. Vaarana arvioimisessa tuomioistuimella kiinnittää huomiota osapuolten olosuhteisiin, jo tapahtuneen häirinnän tai uhan laatuun, toistuvuuteen sekä niiden jatkumisen todennäköisyyteen, mikäli tilanteeseen ei puututa. (LähKL 2 a §, 3 §).

Helsingin hovioikeus on vuonna 2015 antanut ratkaisun Tuusulan käräjäoikeuden antamasta lähestymiskieltoituomiosta. Käräjäoikeus on määrännyt lähestymiskiellon ja kieltoon määrätty B on valittanut tuomiosta hovioikeuteen.

A on pyytänyt laajennetun lähestymiskiellon määräämistä ja B on suostunut pyydettyyn kieltoon. A on käräjäoikeudessa kertonut B:n menetelleen pyynnön perusteluissa esitetyllä tavalla. Tutkintailmoitusten mukaan B on 10.12.2014 junassa lyönyt A:ta kolme kertaa nyrkillä kasvoihin ja 7.12.2015 B on Keravalla pahoinpidellyt A:ta nyrkein lyömällä ja uhannut häntä suusanallisesti.

A:n lausuman ja poliisin tutkintailmoitusten perusteella käräjäoikeus pitää todennäköisenä, että B tulisi tekemään A:n henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen. Esitetty selvitys osoittaa, että A:lla on perusteltu syy kokea B ja hänen käyttäytymisensä uhkaavana. Käräjäoikeus katsoo asiassa ilmenneitä olosuhteita kokonaisuutena tarkasteltaessa näytetyksi, että B on tehnyt sellaisia A:han kohdistuneita tekoja ja uhkauksia, että lähestymiskiellon määrääminen on perusteltua (Ään.) (Helsingin HO 7.10.2015 1403, Finlex.)

Hovioikeus on seuraavilla perusteilla äänestystuloksella päätenyt siihen, että käräjäoikeuden lopputulosta ei muuteta ja lähestymiskieltoa ei kumota.

Hovioikeus toteaa, että A on kertonut hakemuksensa perusteluissa yksityiskohtaisesti kokemastaan väkivallasta, uhkailusta ja häirinnästä. Hakemuksen liitteenä on ollut käräjäoikeuden mainitsemat tutkintailmoitukset, joista ilmenee muun muassa, että poliisipartio oli 7.1.2015 todennut A:n kasvoissa vammoja.

Kerrotuilla perusteilla hovioikeus katsoo, että on perusteltu aihe olettaa, että B tulee tekemään A:n henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin vakavasti häiritsemään tätä. Asian arviointia ei muuksi muuta se, että A on sittemmin ilmoittanut, että hänellä ei ole rangaistus – tai korvausvaatimuksia B:tä kohtaan. (Ään.) (Sama.)

Laajennettuun lähestymiskieltoon määrätyn henkilön liikkumavapautta rajoitetaan enemmän kuin perusmuotoiseen määrätyn henkilön. Tästä syystä laajennetun lähestymiskiellon edellytykset ovat tiukemmat. Lähestymiskiellon määräämismenettelyssä otetaan myös vahvasti huomioon kieltoon vaaditun oikeusturva (Roponen 1999, 5). Lähestymiskieltoasiat käsitellään tuomioistuimissa istutuskäsittelyssä, jossa myös kieltoon vaaditulla on oikeus tulla kuulluksi ja esittää oma näkemyksensä asiasta. Asia voidaan kuitenkin tutkita ja ratkaista kieltoon vaaditun henkilön poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Poliisi-, syyttäjä- ja sosiaaliviranomaisella on oikeus olla läsnä ja käyttää puhevaltaa käsittelyssä, vaikkei asianomainen viranomainen ole kiellon hakijana (LähKL 6 §). Lähestymiskieltoa ei voida myöskään määrätä ilman näyttöä. Näytön hankkimisen osalta sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n periaatteita. Asianosaiset ovat siten ensisijaisesti itse vastuussa todisteiden hankkimisesta ja todistajien kutumisesta (OK 17: 8 §).

2.3 Osapuolten olosuhteiden arvioiminen kiellon edellytysten harkinnassa

Osapuolten olosuhteita arvioidessa tuomioistuin voi ottaa huomioon esimerkiksi kieltoon vaaditun elämäntavat. Uhkaavaan tilanteeseen todennäköisesti johtava elämäntapaan liittyvä olosuhde voi olla esimerkiksi päihteiden väärinkäyttö ja siitä johtuva rahantarve, mikä voi johtaa rahan kiristämiseen. Hakijan olosuhteista huomioon voidaan ottaa esimerkiksi hänen työpaikkansa ja asuinolosuhteet, jotka voivat estää hänen suojautumisensa häirinnältä. Kiellon määräämisen erityisen painavana syynä on pidetty jo tapahtunutta väkivaltaa, johon kieltoon määrättäväksi pyydetty on syyllistynyt. Vaarana ei kuitenkaan pidetä ainoastaan fyysistä uhkaa. Kiellolla suojattavan häiritseminen esimerkiksi jollain julkisella paikalla tai hänen työpaikallaan voi riittää lähestymiskiellon määräämisen perusteeksi (Roponen 1999, 5-6.)

Sosiaalisen median myötä matkapuhelinten käyttö on yleistynyt ja kiellon määrittämisen peruste voi olla jatkuva puhelimitse tai tekstiviestein jatkunut yhteydenotto tai uhkailu tai muu vakava häirintä, jota voi olla esimerkiksi kymmenet tekstiviestit ja puhelut päivittäin. Yksi tärkeä edellytys kiellon määrittämiselle ja vaaran olemassaolon arvioinnille on se, miten hyvin ulkopuoliset voivat havaita uhan olemassaolon. Ulkopuolisen uhan havaitsemisen selvityksenä voi olla esimerkiksi lääkärintodistus, josta ilmenee vammat jo aiheutuneista pahoinpitelyistä, tallennetut tekstiviestit tai poliisille tehdyt rikosilmoitukset (Roponen 1999, 5-6.)

Vaaran olemassaolo tulisi aina arvioida kiellon edellytysten arvioinnin yhteydessä tapauskohtaisesti ja objektiivisesti. Merkitystä vaaran lisäksi on kuitenkin myös henkilön omalla uhkakokemuksella. Väärinkäytösten välttämiseksi vaaran tai ainakin sen jatkuessa aiheutuvan uhan tulisi olla vaaran olemassa oloa objektiivisesti arvioivan sivullisen havaittavissa (HE 41/1998 vp, 9-10.)

2.4 Perheen sisäisen lähestymiskiellon edellytykset

Lähestymiskiellon voimaan tullessa kielto voitiin määrätä ainoastaan eri taloudessa asuvien henkilöiden välille. 1.1.2005 voimaantulleen lakimuutoksen myötä lähestymiskieltoja on voitu määrätä myös perheen sisäisinä eli kahden samassa taloudessa asuvien välille. Perheen sisäinen lähestymiskiello voidaan määrätä, jos henkilön, jota vastaan kieltoa pyydetään aiemmista uhkauksista, rikoksista tai muusta käyttäytymisestä voidaan päätellä, että hän todennäköisesti tulisi tekemään kiellolla suojattavan henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen (LähKL 2 §).

Kiellon määrittämisen edellytyksiä arvioidessa on otettava huomioon asiaan osallisten henkilökohtaiset olosuhteet, jo tapahtuneen häirinnän laatu, sen toistuvuus sekä todennäköisyys, että henkilö jota vastaan kieltoa pyydetään jatkaisi häirintää tai tekisi kiellolla suojattavaan kohdistuvan rikoksen (LähKL, 1-2a §.) Lähestymiskieltoasioissa asiaan osalliset vastaavat pääsäännön mukaan itse kuluistaan. Lähestymiskieltoasioissa vastapuoli voidaan vain painavasta syystä velvoittaa korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut (LähKL 14 §).

2.5 Tilanteita, joissa haettua lähestymiskieltoa ei määrätä

Lähestymiskieltoasiat ratkaistaan tuomioistuimessa aina pääkäsittelyssä. Lähtökohtaisesti molempien asianosaisten tulisi olla paikalla, kun lähestymiskieltoasiaa käsitellään. Kieltoon vaaditun läsnäolo ei kuitenkaan ole välttämätöntä ja hänet kutsutaan asiaan käsittelyyn uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta (LähKL 6 §). Kiellon hakijan tulee sen sijaan olla henkilökohtaisesti paikalla asian pääkäsittelyssä, jotta asia voidaan ratkaista. Hakijan jäädessä saapumatta asian käsittelyyn, lähestymiskieltoasia raukeaa eli se jätetään sillensä (Ropponen 1999, 13.)

Lähestymiskieltoa ei määrätä, mikäli pääkäsittelyssä esitetyn kirjallisen todistelun ja henkilötodistelun perusteella asian ratkaisija katsoo, että kiellon edellytykset eivät täyty (LähKL 2 §). Korkein oikeus on antanut ratkaisun koskien lähestymiskiellon uudistamista. Korkeimman oikeuden ratkaisussa on arvioitu lähestymiskiellon edellytyksiä. Tapauksessa A oli ollut määrättyinä lähestymiskieltoon B:tä ja C:tä kohtaan lähes yhtäjaksoisesti yli kahdentoista vuoden ajan. B ja C olivat pyytäneet, että lähestymiskielto edelleen uudistettaisiin. A:n valituksen johdosta kysymys on korkeimmassa oikeudessa ollut siitä, onko asiassa edellytykset määrätä A edelleen lähestymiskieltoon B:n ja C:n suojaamiseksi (KKO:2014:8.)

Korkein oikeus on ratkaisussaan todennut, että lähestymiskielto merkitsee kieltoon määrättävän liikkumisvapauden rajoittamista, rekisteröintiä ja jonkinasteista leimautumistakin. Vaikka lähestymiskieltoain 2 §:ssä säädetty näyttövaatimus ”perusteltu aihe olettaa” sinänsä on korkeimman oikeuden mukaan matala verrattuna rikosasioissa vaadittavaan näyttöön, edellyttää kieltoon määrätyn pyydetyn oikeusturva kuitenkin, että kiellon määräämisen edellytyksistä esitetään objektiivisesti arvioitavissa oleva riittävä näyttö. Lähestymiskieltoasioissa näyttövelvollisuus kiellon määräämisen edellytyksistä kuuluu lähestymiskiellon hakijalle. Myös tuomioistuimen rooli asian selvittämisessä on lähestymiskieltoasioissa korostunut verrattuna rikosasioissa noudatettavaan menettelyyn. Lähestymiskieltoain 6 §:n mukaan käräjäoikeuden onkin huolehdittava siitä, että lähestymiskieltoasia tulee perusteellisesti käsitellyksi (KKO:2014:8).

A:n syyksi luetuista pahoinpitelyistä, joista on tuomittu sakkorangaistus, ja hänen esittämistään uhkauksista on kulunut jo pitkälti yli 10 vuotta. Pahoinpitelyt kuten uhkauksetkin ainakin pääosiltaan on tehty A:n ja B:n avioliiton aikana A:n olosuhteiden ollessa toisenlaiset kuin nykyään. Objektiiivisesti arvioiden ei enää voida perustellusti epäillä, että A tekisi B:hen tai C:hen kohdistuvan rikoksen, jos kieltoa ei määrättäisi.

Kuten edellä kohdista 14 ja 15 ilmenee, lähestymiskiellon määräämistä ei voida perustaa yksinomaan kiellolla suojattavan omaan uhkakokemukseen. Lähestymiskiellon uudistamiselle ei siten ole edellytyksiä (KKO:2014:8).

Korkein oikeus on kumonnut hovioikeuden tuomion edellä kuvatuilla perusteilla ja hylännyt lähestymiskielltohakemuksen sekä vapauttanut A:n hänelle määrätystä lähestymiskiellosta (KKO:2014:8.) Korkein oikeus on ottanut kantaa myös lähestymiskiellon uudistamisen edellytyksiin ja todennut siitä seuraavaa.

Lähestymiskiellon uudistamista koskevassa asiassa ensimmäinen lähestymiskielto-tuomio ja mahdolliset lähestymiskiellon uudistamista koskevat aikaisemmat tuomiot muodostavat yleensä lähtökohdan arvioitaessa lähestymiskiellon määräämisen edellytyksiä. Koska nämä edellytykset on arvioitava kiellon uudistamista koskevassa asiassa uudelleen uuden aineiston pohjalta, aikaisemmilla tuomioilla voi olla vain todistusvaikutus harkittaessa, onko rikoksen tai vakavan häirinnän vaara edelleen olemassa. Aikaisempien tuomioiden todistusvaikutus uudessa oikeudenkäynnissä on arvioitava tapauskohtaisesti. Merkitystä on tällöin erityisesti niillä aikaisempien tuomioiden perusteluista ilmenevillä seikoilla, joiden perusteella voidaan objektiivisesti arvioida vaaraa rikoksen tai vakavan häirinnän jatkumisesta (KKO:2014:8).

Korkein oikeus on alleviivannut myös aikaisempien tuomioiden merkitystä niin, että merkitystä on erityisesti niiden perusteluista ilmenevillä seikoilla, joiden perusteella objektiivisesti voidaan arvioida, että on olemassa vaara rikoksen tai häirinnän jatkumisesta (KKO:2014:8.)

Lähestymiskielloa ei määrätä, mikäli kärjäoikeus asian käsittelyn ja esitetyn näytön perusteella arvioi, ettei kiellon määräämisen edellytykset täyty (LähKL 1 §). Rovaniemen hovioikeus on 10.09.1999 antamallaan ratkaisulla kumonnut kärjäoikeuden määräämän lähestymiskiellon. Hovioikeus toimitti pääkäsittelyn lähestymiskieltoasiassa, jossa kärjäoikeus oli leskirouva A:n pyynnöstä tuominnut hänen miniänsä B:n laajennettuun lähestymiskieltoon. A oli esittänyt hovioikeudessa todisteena kaksi allekirjoittamatonta kirjettä, 11.11.1998 päivätyn kirjeen, 12.12.1998 päivätyn kirjeen sekä laskuja. B oli esittänyt kirjallisena todisteena avioehtosopimuksen sekä ”soittamis- ja lähestymiskielto” -nimisen asiakirjan. Hovioikeudessa kuultiin todistelutarkoituksessa A:ta ja B:tä ja todistajina A:n tytärtä, veljeä ja veljenpoikaa sekä B:n poikaa, kolmea työtoveria ja yhtä asiakasta.

B ja A olivat molemmat kertoneet huonoista väleistään, itseensä kohdistuneesta häirinnästä ja halustaan olla rauhassa. Pelkästään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön tuntemukset eivät olleet riittävä edellytys kiellon määräämiseksi, vaan uhan oli esitettävän selvityksen mukaan oltava myös ulkopuolisen henkilön havaittavissa. Tämä

edellytys ilmenin myös lain säätämiseen johtaneesta hallituksen esityksestä HE 41/1998 vp, s. 17).

Tässä asiassa todistajina kuultujen A:n tyttären, A:n veljenpojan ja A:n veljen kertomukset häirinnästä perustuivat lähinnä siihen, mitä he olivat A:lta kuulleet. A:n kirjallisina todisteina 1 ja 2 esittämien kirjeiden osalta oli jäänyt toteen näyttämättä, että B olisi ne lähettänyt. A:n kirjallisina todisteina 3 ja 4 esittämien A:n pojan (= B:n puolison) allekirjoittamien kirjeiden osalta hovioikeus katsoi, että näyttöä ei ollut esitetty siitä, että B olisi ne puolisonsa tietämättä laatinut. Mitä tuli roskien viemiseen A:n mökille, hovioikeus totesi, että näyttöä roskien viemisestä ei ollut esitetty (RHO 10.09.1999/581).

Hovioikeus katsoi edellä mainitun lisäksi, että asiassa oli muutoinkin jäänyt näyttämättä, että B olisi häirinnyt A:ta. Hovioikeus katsoi edellä mainituin perustein, että ei ollut perusteltua aihetta olettaa, että B tulisi vastaisuudessaan vakavasti häiritsemään A:ta. Käräjäoikeuden tuomio kumottiin ja lähestymiskieltoa ei määrätty (RHO 10.09.1999/581.)

Lähestymiskielto voi jäädä määräämättä myös muissa tapauksissa, kuin sellaisissa että asian ratkaisija katsoo istunnossa etteivät kiellon edellytykset täyty. Tuomioistuimiin saapuu paljon hakijoiden itsensä, ilman avustajaa, laatimia hakemuksia. Tuomioistuimet joutuvat tällöin täydennyttämään hakemuksia, jotta ne kelpaavat oikeudenkäyntiaineistoksi (HE 29/2015 vp, 26). Oulun käräjäoikeudessa täydennyskehotukset lähetetään uhalla, että mikäli täydennystä ei määräajassa toimiteta käräjäoikeuteen, lähestymiskieltohakemus jätetään tutkimatta (ROL 7:4-5 §). Tällöin lähestymiskieltohakemus ei johda lähestymiskiellon määräämiseen eikä asiassa järjestetä istun- tokäsittelyä. Asianosaisilla on lähestymiskieltoasioissa normaali muutoksenhakuoikeus (OK 25:1 §). Kiellolla hakija tai kieltoon määrättyksi pyydetty voi hakea käräjäoikeuden tuomioon muutosta hovioikeudelta (OK 25:1 §). Lain lähestymiskiellosta 7 §:n mukaan lähestymiskieltoa on kuitenkin noudatettava muutoksenhausta huolimatta, ellei asiaa käsittelevä ylempi tuomioistuin toisin määrää (LähKL 7 §).

3 VIRANOMAISEN TOIMINNAN MAKSULLISUUS JA TUOMIOISTUINMAKSULAKI

Tässä luvussa tarkastellaan tuomioistuinmaksulakia, sen esitöitä, sisältöä ja tarkoitusta. Tuomioistuinmaksulakia tarkastellaan pääasiallisesti siltä osin, kuin se vaikuttaa käräjäoikeuden toimintaan. Laissa on säädetty myös työtuomioistuimen, markkinaoikeuden, vakuutus- ja hallinto-oikeuden, hovioikeuden ja korkeimman oikeuden maksuista. Edellä mainittuja viranomaisia koskevat säädökset on rajattu tämän opinnäytetyön ulkopuolelle.

Luvussa tarkastellaan myös viranomaisen toiminnan maksullisuutta Suomessa, sen historiaa ja mitä maksullisuudesta on muualla laissa säädetty.

3.1 Viranomaisen toiminnan maksullisuus ja maksuperustelaki

Suomen valtion viranomaisten maksullista toimintaa ohjaa maksuperustelaki (150/1992). Kaikki valtion viranomaisten tuottamat palvelut ja suoritteet ovat maksuperustelain yleisperiaatteen mukaan maksullisia, jos palvelu tai suorite tuotetaan asiakkaan tilauksesta. Julkisoikeudellisesta suoritteesta valtiolle perittävän maksun suuruuden tulee vastata suoritteen tuottamisesta valtiolle aiheutuvien kokonaiskustannusten määrää eli omakustannusarvoa (MaksuperustelL 6 §.)

Uusi maksuperustelaki (150/1992) on tullut voimaan vähän ennen aiemman tuomioistuinmaksulain säätämistä. Maksuperustelain nojalla oikeusministeriö olisi voinut päättää myös tuomioistuinten tarkoista suoritteista asetuksella. Oikeudenkäyntimaksujen tarkat määrät on kuitenkin päädytty säätämään lain tasolla. Maksuperustelain esitöissä perusteeksi on todettu se, että oikeudenkäyntimaksut liittyvät läheisesti kansalaisten oikeusturvaan ja voivat tosiasiallisesti estää asianosaista toteuttamasta oikeuksiaan. Oikeusturva siis edellyttää, että tietyt asiat on käsiteltävä maksutta ja että tietyt asianosaistahot ovat vapaita maksuvelvollisuudesta, joten näistä seikoista on täytynyt säätää lailla (HE 242/199, Lakiehdotuksen perustelut, kappale 1).

3.2 Tuomioistuinmaksulain suhde perustuslakiin

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi (PL 21 §). Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyviä perusoikeuksia korostetaan oikeusvaltion kulmakivinä perustuslakivaliokunnan lausunnossa. Oikeusvaltiossa sekä yksityisten henkilöiden että yritysten tulee pystyä saattamaan asiansa käsiteltäväksi pelkäämättä kohtuuttomia kustannuksia tai viivästyksiä (PeVL 29/2014 vp, 2).

Oikeusministeriön rahoituksen pieneneminen näkyy tuomioistuimissa ja syyttäjälaitoksessa lainkäyttöhenkilöstön määrän supistuksina. Henkilöstömäärän pieneneminen vaikeuttaa entisestään oikeuslaitoksen edellytyksiä huolehtia oikeusturvan saatavuudesta (PeVL 29/2014 vp, 1,2). Ehdotettuja tuomioistuinmaksuilla säädettäviä maksuja ei ole pidettävä kustannusten kohtuullisuutta edellyttävän kannan vastaisina. Ehdotetut maksutasot voisivat mahdollisesti aiheuttaa asianosaisissa sen, että he harkitsisivat tarkemmin asian viemistä tuomioistuimeen ja toisaalta taas ne, joille maksu olisi tosiasiallinen este päästä oikeuteen, vapautetaan maksun suoritusvelvollisuudesta nyt jo voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 8 §:n nojalla (OMTR 2015:4, Tuomioistuinmaksulaki, 86-87).

3.3 Tuomioistuinmaksulain tausta ja tavoitteet

Tuomioistuinmaksulaki on korvannut tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittäviä maksuja koskevan lain (701/1993). Hallituksen esityksessä kuvataan, että tuomioistuinmaksulain tavoitteena on vahvistaa oikeusturvaa lisäämällä tuomioistuintuloja ja tehostaa perittävien maksujen ohjausvaikutusta niin, että tuomioistuimissa vähenisivät ne asiat, joilla on pieni oikeusturvaintressi. Tuomioistuinten resurssit olisi siten mahdollista suunnata aiempaa paremmin niihin asioihin, joilla on suuri oikeusturvaintressi (HE 29/2015 vp, 1.)

Tavoitteena lakiesityksellä on ollut myös se, että perittävät maksut vastaisivat aiempaa paremmin tuomioistuinten toiminnasta aiheutuvia kuluja. Valtiolle on kertynyt tuloja vuonna 2014 tuomioistuinmaksulain ja –asetuksen nojalla perittävästä maksuista noin 33,3 miljoonaa euroa. Tuloista 73 prosenttia eli 24,2 miljoonaa euroa kertyi summaaristen riita-asioiden käsittelymaksuista. Muiden oikeudenkäyntimaksujen osuus tuloista oli 7 prosenttia eli 2,3 miljoonaa euroa. Hakemusmaksujen osuus oli 12 prosenttia, 4,1 miljoonaa euroa. Toimitusmaksut ja toimituskirjamaksut muodostivat tuloista yhteensä 8 prosenttia eli 2,7 miljoonaa euroa. Tuomioistuinten toiminnasta aiheutuvat kokonaiskustannukset olivat vuonna 2014 272 miljoonaa euroa (HE 29/2015 vp, 9).

Maksujen korottamisella on pyritty myös vähentämään tuomioistuinten palveluiden perusteetonta käyttämistä ja saamaan asianosaiset harkitsemaan asian viemistä tuomioistuimeen silloin, kun asian vieminen ei ole välttämätöntä. Esityksessä tavoitteena on ollut myös sellaisen maksujärjestelmän luominen, joka olisi yksinkertainen ja selkeä (HE 29/2015 vp, 19.)

Valtion talousarvioesityksessä arvioidaan, että tuomioistuintuloja kertyy korotettujen maksujen myötä nettotulona vuonna 2017 46 200 000 euroa, kun vuoden 2015 toteutuma on ollut 32 406 000 euroa. Tulot perustuvat erinäisten asetusten ohella tuomioistuinmaksulakiin (Budjetti.vm.fi, valtion talousarvioesitykset, viitattu 7.12.2016). Hallituksen esityksessä tuomioistuinmaksulaista todetaan kuitenkin, että julkisen oikeusavun laajentuminen koskemaan keskituloisia on jo osaltaan vähentänyt mahdollisten maksuvelvollisten osuutta (HE 29/2015 vp, 18).

Hallituksen esityksessä tuomioistuinmaksulaista kerrotaan, että maksujärjestelmän muutoksilla tavoitellaan tuomioistuinten taloudellisen aseman parantumista ja maksujen ohjausvaikutuksen tehostumista. Maksullisuuden on ehdotettu olevan pääsääntö, minkä vuoksi maksulliseksi on ehdotettu aiemmin maksutta käsiteltäviä asiaryhmiä (HE 29/2015 vp, 4). Lain 9 §:n mukaisesti maksun määrää asian ratkaisija, esittelijä, pöytäkirjanpitäjä, toimituskirjan antaja tai muu tehtävään määrätty virkamies. Maksut peritään suoritteen valmistumisen jälkeen, jollei muuta ole säädetty (Tuomioistuinmaksulaki 8-9, 12 §).

3.4 Tuomioistuinmaksulain nojalla perittävät maksut

Tuomioistuinmaksulain nojalla perittävät maksut on jaoteltu lain 1 §:ssä oikeudenkäyntimaksuun ja hakemusmaksuun. Lain nojalla periään myös toimituskirjamaksua. Oikeudenkäyntimaksua peritään kaikissa tuomioistuimissa, lukuun ottamatta vakuutusoikeutta ja valtakunnanoikeutta. (HE 29/2015 vp, 4).

Tuomioistuinmaksulain 1 §:n mukaan oikeudenkäyntimaksu ja hakemusmaksu peritään asianosaiselta korvauksena asian käsittelystä ja suoritetuista toimenpiteistä tuomioistuimissa. Perittävä maksu sisältää korvauksen kyseessä olevassa asiassa annetun välipäätöksen tai ratkaisun toimituskirjasta (Tuomioistuinmaksulaki 1 §). Hallituksen esityksen mukaan oikeudenkäynneistä perittävät maksut on kuitenkin pääsääntöisesti hinnoiteltu huomattavasti omakustannusarvoa alemmiksi, sillä lailla säädettävät maksut eivät saa muodostua rajoitteeksi oikeusturvaa haettaessa. Maksut vastaisivat hallituksen esityksen mukaan asiaryhmittäin arvioituna noin 6 – 39 prosenttia asioiden käsittelyn omakustannusarvosta, kun summaarisia riita-asioita ei oteta lukuun (HE 29/2015, 22).

3.5 Tuomioistuinmaksulain mukainen maksuvelvollisuus

Maksuvelvollinen on joko vireille panija tai häneen sijaansa tullut. Sellaisissa asioissa, joissa vastaaja ajaa vastakannetta sekä vastavalitusasioissa, maksu peritään kummaltakin osapuolelta erikseen. Mikäli useampi asiaan osallinen saattaa asian käsiteltäväksi samalla kirjelmällä, asiasta peritään vain yksi maksu. Jos tuomioistuin kuitenkin erottaa nämä asiat erikseen käsiteltäväksi, kummaltakin asiaan osalliselta peritään maksu erikseen per erotettu asia. Maksuvelvolliset vastaavat maksusta yhteisvastuullisesti, jos saman maksun suorittamisesta on vastuussa kaksi tai sitä useampia asiaan osallisia. Yhden asiaan osallisen maksuvapaus ei vähennä kuitenkaan muiden maksuvelvollisten rahamäärää (Tuomioistuinmaksulaki 6 §).

Maksuvelvollisuuteen on tuomioistuinmaksulaissa säädetty runsaasti poikkeuksia. Poikkeukset johtuvat joko asian luonteesta, vireille panijasta tai lopputuloksesta (Tuomioistuinmaksulaki 5-6 §). Luettelo maksutta käsiteltävistä asioista on tuomioistuinmaksulain 5 §:ssä. Maksutta käsiteltä-

viä asioita ovat esimerkiksi pakkokeinolain (806/2011) mukaiset asiat, sakon muuntorangaistusta koskevat asiat ja siviilipalveluslain (1446/2007) mukaiset asiat. Maksutta käsiteltävät asiat ovat suurimmaksi osaksi sosiaaliasioita tai sellaisia asioita, joissa vastapuolena on julkinen tahon (HE 29/2015 vp, 6).

Maksua ei myöskään peritä oikeusapulain nojalla maksusta vapautetuilta. Viranomaisen tai maksun määräävä virkamies voi myös yksittäistapauksissa määrätä ettei maksua peritä, jos maksun periminen on ilmeisen kohtuutonta (Tuomioistuinmaksulaki 7 §). Laissa on myöskin säädetty usean viranomaisen vapauttamisesta maksusta. Lista maksusta vapautetuista viranomaisista on tuomioistuinmaksulain 8 §:ssä. Maksuvapaita viranomaisia ovat esimerkiksi poliisi-, esitutkinta-, syyttäjä- ja ulosottoviranomaiset, maistraatti ja rikosseuraamuslaitos rangaistusten täytäntöönpanoa koskevissa asioissa. (Tuomioistuinmaksulaki 8 §:n 1, 2 ja 8 momentti).

3.6 Oikeudenkäyntimaksun oikaisuvaatimus

Maksun määräämistä koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua maksun määränneeltä viranomaiselta kuuden kuukauden kuluessa. Tähän oikaisuvaatimukseen maksun määränneen viranomaisen antamaan päätökseen saa hakea muutosta hallinto-oikeudelta. Hallinto-oikeuden päätökseen ei kuitenkaan saa enää hakea muutosta valittamalla. Määrätyt maksut ja suoritteet ovat myös suoraan ulosottokelpoisia. Maksujen perimisestä säädetään verojen ja maksujen täytäntöönpanosta annetussa laissa (706/2007) (Tuomioistuinmaksulaki 11 § ja 13 §.)

Hämeenlinnan hallinto-oikeus on antanut maaliskuussa 2016 ratkaisun tuomioistuinmaksulain nojalla oikaisuvaatimuksesta oikeudenkäyntimaksusta ja oikeusavusta. Päätösluonnoksesta ilmenee, että Turun vankilan johtaja oli hylännyt vankeusrangaistusta suorittaneen X:n vaatimuksen perusuokavaliosta poikkeamisesta. Länsi-Suomen rikosseuraamuslaitos oli edelleen hylännyt X:n oikaisuvaatimuksen vankilanjohtajan päätöksestä. X valitti hallinto-oikeuteen ja valituksessaan vaati, että hallinto-oikeus myöntää hänelle oikeusapua ja määrää hänelle yksityisen oikeusavustajan. Hallinto-oikeus hylkäsi välipäätöksellään oikeusavun myöntämistä ja avustajan määräämistä koskevan vaatimuksen (Hämeenlinnan HAO 16/0106/2.)

Asian muutoksenhakumenettelylle ei ole lainsäädännössä asetettu erityisiä muotovaatimuksia. Menettely on kirjallinen. Hallinto-oikeus on velvollinen selvittämään asian viran puolesta, mikäli asiassa esitetyt, sen ratkaisemiseksi tarvittavat tosiasiatiedot ovat puutteelliset. Käsiteltävänä oleva asia on oikeudellisesti yksinkertainen. X:n väitetty vakaumus on hänen henkilökohtainen asiansa. Näin ollen X:llä itsellään on mahdollisuus selvittää peruseruokavaliosta poikkeamisen perusteet (Hämeenlinnan HAO 16/0106/2.)

Hallituksen esityksessä 29/2015 on todettu vankeuslain 20 luvun mukaisten valitusasioiden säätämiseksi maksullisiksi muun ohella, että vankeuslain mukaiset valitusasiat koskevat päätöksiä, jotka liittyvät vankeusrangaistuksen käytännön toimeenpanoon. Niissä ei enää siten ole kyse itse vapaudenmenetystä koskevasta päätöksestä. Ne ovat suurimmaksi osaksi vapautensa menettäneen asemaan liittyviä hallinnollisia ratkaisuja, eikä asianosaisen oikeusturva näissä asioissa ehdottomasti edellytä muutoksenhaun maksuttomuutta (Hämeenlinnan HAO 16/0106/2.)

Esityksessä on lisäksi todettu, että oikeudenkäyntimaksujen ulottamisella vankeuteen liittyviin valitusasioihin tavoitellaan ohjausvaikutusta. Tuomioistuinmaksulain mukaan viranomaisen voi yksittäistapauksissa määrätä ettei oikeudenkäyntimaksua peritä, jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta. Nämä seikat huomioon ottaen oikeusavun myöntäminen oikeusapulain 6 §:ssä tarkoitetulla tavalla tuomioistuimen oikeudenkäyntimaksusta vapautumiseksi ei ole myöskään perusteltua (Hämeenlinnan HAO 16/0106/2.)

Edellä selostetut seikat huomioon ottaen Hämeenlinnan hallinto-oikeus hylkäsi X:n vaatimuksen oikeusavun myöntämisestä kokonaisuudessaan ja hylkäsi vaatimuksen oikeudenkäyntimaksusta vapautumiseksi perusteettomana. Oikeusavun myöntämiselle oikeusapulain 6 §:ssä tarkoitetulla tavalla tuomioistuimen oikeudenkäyntimaksusta vapautumiseksi ei siis ollut perusteltua (Hämeenlinnan HAO 16/0106/2.)

3.7 Käräjäoikeuksissa 1.1.2016 alkaen perittävät oikeudenkäyntimaksut

Tuomioistuinmaksulain 2 §:ssä on taulukko tuomioistuimittain perittävistä riita-, rikos- ja muutoksenhakuasiassa, ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa asiassa ja muussa lainkäyttöasiassa perittävistä oikeudenkäyntimaksuista (Tuomioistuinmaksulaki 2 §.)

Käräjäoikeudessa perittävien oikeudenkäyntimaksujen suuruus vaihtelee 65 euron ja 500 euron välillä. Suurin käsittelymaksu peritään riita-asioissa ja maa-oikeusasioissa, pienin yksipuolisella tuomiolla ratkaistusta tai sillensä jääneestä OK 5: 3§:ssä tarkoitetusta riita-asiasta, jota koskevat

tiedot on toimitettu suoraan käräjäoikeuden tietojärjestelmään eli sähköisen asiointipalvelun kautta. Lähestymiskiellon oikeudenkäyntimaksu, suuruudeltaan 250 euroa, sijoittuu perittävien summien puolivälin paikkeille suuruusluokaltaan (Tuomioistuinmaksulaki 2 §.)

Tuomioistuinmaksulain 5 §:ssä säädetään maksuttomista suoritteista. Maksuttomat suoritteet liittyvät 5 §:ssä asian luonteeseen. Näitä maksuttomia suoritteita ovat esimerkiksi velallisen vireille panema yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain mukainen asia sekä sakon muuntorangastusta koskeva asia (Tuomioistuinmaksulaki 5 § 4 ja 7 mom.) Lain 8 §:ssä määritellään vireillepanijaan liittyvistä vapautuksista. Nämä vapautukset liittyvät viranomaisten ja eräiden muiden vapauttamiseen maksuista. Maksusta vapautettavia viranomaisia ovat esimerkiksi poliisi-, esitutkinta-, syyttäjä- ja ulosottoviranomaiset sekä kunnalliset viranomaiset asioissa, jotka koskevat holhoustointia, lapsen huoltoa tai lähestymiskieltoa (Tuomioistuinmaksulaki 5 § ja 8 §).

4 OIKEUSAPU JA MAKSUTON OIKEUDENKÄYNTI

Tässä pääluvussa kerrotaan siitä, millä edellytyksillä henkilö on oikeutettu maksuttomaan oikeusapuun ja maksuttomaan oikeudenkäyntiin. Luvussa käsitellään tarkemmin oikeusavun taloudellisia edellytyksiä ja oikeusavun rajoituksia. Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia maksuvelvollisuutta ja maksusta vapautumista ja edellä mainittuja erityisesti lähestymiskieltoasioissa, joten pääluvussa ei tarkemmin käsitellä sitä mihin oikeusapua saava henkilö on oikeutettu maksuvelvollisuudesta vapautumisen lisäksi.

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti on kansalaisen perusoikeus ja oikeusavulla tavoitellaan tämän toteutumista. Lähestymiskieltoasian asianosaisille voidaan myöntää oikeusapua ja hänelle voidaan määrätä lähestymiskieltoasiaan avustaja. Oikeusavun saaja vapautuu oikeudenkäyntimaksuista tuomioistuinmaksulain 7 §:n mukaan.

Oikeusavun ja yleisen edunvalvonnan tavoitteena on, että jokainen saa tarpeellisen avun oikeudelliseen ongelmaansa heikosta taloudellisesta asemastaan huolimatta. Oikeusapuun on oikeutettu asiantuntevaa oikeudellista apua tarvitseva henkilö, jolla on kotikunta Suomessa tai koti- tai asuinpaikka Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa. Oikeusapua annetaan edellä mainituista edellytyksistä riippumatta, jos henkilön asia käsitellään tuomioistuimessa Suomessa tai jos oikeusapuun on erityistä syytä. Oikeusapua ei anneta yhtiölle tai yhteisölle (OAL 1-2 §.)

Oikeusapu maksetaan valtion varoista ja oikeusavulla on taloudellisia edellytyksiä. Hakijan taloudellisen aseman perusteella oikeusapua annetaan korvauksetta tai omavastuuosuutta vastaan. Oikeusapua haetaan oikeusaputoimistolta ja sitä hakevan on esitettävä selvitys taloudellisista olosuhteistaan. Avustaja voi tehdä hakemuksen hakijan puolesta. Oikeusapuun kuuluu oikeudellinen neuvonta ja tarpeelliset toimenpiteet sekä avustaminen tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa (OAL 3 § ja 10 §.)

Oikeusapulain 4 §:n mukaan henkilö, jolle on myönnetty oikeusapua vapautuu suorittamasta:

- 1) palkkiota ja korvausta oikeusapulain nojalla määrätylle tai hyväksytylle avustajalle kokonaan tai osittain oikeusapupäätöksen mukaisesti
- 2) palkkiota ja korvausta tulkkaus- ja käänösavusta asian käsittelyssä

- 3) käsittelymaksua, toimituskirjamaksua ja erillisten kustannusten korvausta pääasiaa käsittelevässä viranomaisessa tai muissa viranomaisissa niiden suorittamista toimenpiteistä tai antamista toimituskirjamaksuista, jotka ovat asian hoitamisen vuoksi tarpeen (OAL 4 §.)

4.1 Oikeusapulain taustaa

Hallituksen esityksessä oikeusapulaista on arvioitu, että julkisen oikeusapujärjestelmän piiriin pääsisi arviolta kolme neljäsosaa kotitalouksista oikeusavun oikeuttavan kuukausittaisen käyttövaran kuukausittaisen 400 euron korotuksen ja oikeusavun suhteellisen omavastuuosuuden hiehoisen alennuksen vuoksi, kun ennen lakimuutosta vuonna 2002 oikeusavun piirissä on ollut noin puolet kotitalouksista. Esityksessä on kuvattu oikeudellisen sääntelyn lisääntyneen yhteiskuntakehityksessä ja on voitu puhua yhteiskunnan oikeudellistumisesta. Kansalaisten oikeudelliset ongelmat ovat näin ollen monimutkaistuneet oikeudellisen asiantuntemuksen tarve on lisääntynyt. Nykyaikaisessa oikeusajattelussa oikeus pätevään oikeusapuun nähdään keskeisenä edellytyksenä sille, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti on taattu ja oikeus ja lainkäyttö ovat tosiasiallisesti saavutettavissa. Edellä mainitut edellyttävät sitä, että kansalaiset eivät joudu ottamaan suhteettomia taloudellisia riskejä ja että heillä on yhdenvertainen oikeus mahdollisimman pätevään oikeusapuun taloudellisesta asemastaan riippumatta (HE 82/2001 vp, 1,5.)

Julkisen vallan on perustuslain 21 §:n mukaisesti huolehdittava siitä, että perusoikeus oikeudenmukaiseen oikeusapuun toteutuu myös käytännössä myös siltä osin, kun kyseessä on oikeus oikeusapuun (HE 82/2001 vp, 5). Oikeusturva on kansalaisen perustuslain mukainen perusoikeus ja perustuslain 21 §:ssä säädetään tästä perusoikeudesta niin, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsitteilyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa (PL 2:21 §).

4.2 Oikeusavun taloudelliset edellytykset ja oikeusavun rajoitukset

Oikeusapua annetaan korvauksetta tai perusomavastuuosuutta vastaan hakijan taloudellisen aseman perusteella. Perusomavastuu on oikeusavun saajan maksettavaksi tuleva prosenttiosuus avustajan palkkiosta sekä avustajan kulukorvauksesta arvonlisäveroineen. Oikeusapua ei anneta

henkilölle, jonka käyttövara ja varallisuus ylittävät valtioneuvoston asetuksella tarkemmin vahvistetun määrän. Hakemuksen jättäneen taloudellinen asema arvioidaan hänen kuukausittaisen käyttövaransa ja varallisuutensa perusteella. Käyttövara lasketaan hakijan ja hänen aviopuolisonsa tai hänen kanssaan avioliiton omaisessa suhteessa eli käytännössä avoliitossa elävän kuukausittaisten tulojen, välttämättömien menojen sekä elatusvelvollisuuden perusteella. Mikäli hakijan rooli on rikosasian vastaaja tai puoliset ovat toistensa vastapuolia tai asuvat välien rikkoutumisen vuoksi pysyvästi erillään, huomioon otetaan ainoastaan hakijan taloudellinen asema (OAL 3 §.)

Oikeusapua ei anneta sellaiselle henkilölle, jolla on oikeusturvavakuutus, joka kattaa käsillä olevan asian (OAL 3 b §). Tarvetta julkiseen oikeusapuun voi oikeusturvavakuutuksen omaavalla oikeusavun hakijalla olla kuitenkin silloin, jos vakuutuksen omavastuun ja vakuutuksen enimmäiskorvauksen jälkeen jää kustannuksia. Tuomioistuin voi myöntää hakijalle oikeusapua kattamaan oikeusturvavakuutuksen enimmäiskorvauksen ylittävää osiota (OM 8/2013. Oikeusavun käsikirja 2013, 16). Oikeusavusta peritään oikeusavun saajalta 70 euron suuruinen oikeusapumaksu. Tätä maksua ei kuitenkaan peritä sellaiselta hakijalta, joka saa korvauksetonta oikeusapua (OAL 12 §). Oikeusapulain 12 §:n mukaan oikeusapumaksua ei peritä, mikäli oikeusapua on myönnetty vähäisen neuvon antamiseksi (OAL 12 §).

Oikeusapua ei anneta, jos asialla jota varten oikeusapua haetaan on hakijalle vähäinen merkitys, oikeusapu olisi selvästi tarkoituksetonta verrattuna hakijalle siitä koituvaan hyötyyn, asian ajaminen olisi oikeuden väärinkäyttämistä tai asia perustuu siirrettyyn oikeuteen ja siirron voidaan olettaa tapahtuneen oikeusavun saamiseksi (OAL 7 §). Oikeusministeriön oikeusavun käsikirjassa 2013 on kuvattu tilanteita, johon avustajan määrääminen on tarpeetonta. Käsikirjassa todetaan, että lähestymiskieltoasioissa määrätään yleensä avustaja vain jos asia on riittävä ja edellyttää todistelua. Lähestymiskiellon kumoaminen ei yksinään edellytä avustajan määräämistä tai käyttöä, sillä kiellolla suojattava voi itse esittää pyynnön kiellon kumoamisesta jopa suullisesti tuomioistuimelle (OM. Oikeusavun käsikirja 2013, 23).

4.3 Sähköinen asiointi ja oikeusapuhakemus

Sähköinen asiointi on otettu käyttöön oikeusaputoimistoissa maaliskuussa 2010. Sähköisessä hakemuksessa hakija ilmoittaa taloudelliset olosuhteensa ja tämän on oikeusaputoimiston pyyn-

nöstä esitettävä tositteet tuloistaan ja menoistaan sekä selvitys omaisuudestaan ja veloistaan. Mikäli oikeusavun hakija on pienituloinen, selvitykseksi riittää ensisijaisesti viimeksi vahvistetun verovuoden tiedot. Selvityksen esittämisen keventämisen taustalla on ajatus siitä, että jos hakijalla on tulojensa puolesta oikeus oikeusapuun ilman perusomavastuuta, ei menoja tarvitse selvittää. Oikeusaputoimistojen sähköinen järjestelmä arpoa pistokokeita hakemuksille, joihin voidaan pyytää hakijoilta edellä mainittuja tositteita ja selvityksiä (OM 8/2013. Oikeusavun käsikirja 2013, 16.)

Johtavan julkisen oikeusavustajan Esa Kyllästäisen mukaan oikeusavun hakeminen on tarkkaa puuhaa. Oikeusapuhakemus tulee yleensä oikeusaputoimistoon yleensä avustajan laatimana sähköisenä hakemuksena. Tässä hakemuksessa tulee perustella oikeusavustajan oikeusavun ja avustajan tarve. Laativaiheessa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota perusteluihin ja näkyviin tulee kirjoittaa ne perustelut, joiden nojalla oikeusavun hakijan puolesta katsotaan, että asiaan on tarpeen saada myönteinen päätös. Pääsääntöisesti sellaiset perustelut eivät ole riittäviä, joissa todetaan että asia on oikeudellinen ja edellyttää lainopillista avustajaa. Hakemuksen tekovaiheessa perusteluiden kirjoittaminen ei vie avustajalta paljoa aikaa, mutta hyvien perusteluiden kirjoittaminen helpottaa hakemuksen käsittelyä ja estää edelleen turhien ratkaisupyyntöjen tekemistä (Kyllästinen 2014, 1.)

Oikeusapuhakemuksessa on tärkeää ilmoittaa hakijan tulot ja varallisuus oikein. Mikäli ilmoitetut tiedot paljastuvat myöhemmin virheelliseksi, voi se pahimmillaan johtaa tutkintapyyntöön poliisille. Jos oikeusaputoimisto katsoo, että tietoja on ilmoitettu väärin, eikä oikeusavun hakija olisi todellisuudessa ollut oikeutettu oikeusapuun korvauksetta tai omavastuusuuden olisi tullut olla korkeampi, oikeusaputoimisto oikaisee aikaisemmin tekemänsä oikeusapupäätöksen. Huolellisesti ja oikein laaditun hakemuksen avulla oikeusavun hakija saa oikeusapupäätöksen mahdollisimman nopeasti. Hyvien hakemusten myötä päätökset saadaan oikeusaputoimistoissa tehtyä oikein ja ripeästi ilman tuomioistuimia rasittavia ratkaisupyyntöjä eikä asian tarvitse päättyä siihenkään, että poliisille tehtäisiin tutkintailmoitus (Kyllästinen 2014, 1-2.)

4.4 Oikeusavun tulorajat ja omavastuusuudet

Tulorajat ja omavastuusuudet maksutonta oikeudenkäyntiä varten on määritelty erikseen yksinäisille henkilöille ja oikeusapua hakeville puolisoille. Ilman perusomavastuuta oikeusapua saa-

van yksinäisen henkilön käyttövara saa olla kuukaudessa enintään 600 euroa. Oikeusavun korkein perusomavastuuprosentti on 75 % ja jotta yksinäinen henkilö saisi oikeusapua tällä omavastuuprosentilla, hänen käyttövaransa kuukaudessa voi olla korkeintaan 1300 euroa. Mikäli oikeusavun hakijoina ovat puoliset, heidän käyttövaransa kuukaudessa saa olla yhteensä enintään 1100 euroa, jotta he olisivat oikeutettuja oikeusapuun ilman perusomavastuuta. Mikäli puolisoiden yhteinen käyttövara on kuukaudessa yli 2400 euroa, oikeusapua ei myönnetä (Oikeus.fi, viitattu 3.12.2016). Puolison tuloja ei kuitenkaan oteta huomioon, mikäli puoliset ovat vastapuolia tai hakija on vastaajana tai epäiltynä rikosasiassa. Käyttövarassa on huomioitu elatusvelvollisuus, menot ja tulot. Huomioon otettavista tuloista on vähennetty ennakonpidätys (OAL 3 §).

Henkilö saa oikeusapua käyttövaran ylittäessä valtioneuvoston asetuksen määrän, jos hän kykenee osoittamaan ettei kykene vastaamaan asian käsittelyn edellyttämistä kustannuksista, koska hänen elinkustannuksensa ovat Suomen tasoa korkeammat siinä EU:n jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa, jossa hän asuu (OAL 3b § 3 mom). Oikeusavun saajan on ilmoitettava taloudellisissa olosuhteissa tapahtuvista muutoksista oikeusaputoimistolle ja jos oikeusavun myöntämisedellytykset ovat lakanneet tai muuttuneet, voi oikeusaputoimisto päätätä, että oikeusavun antaminen lakkautetaan. Oikeusavun hakija voi saattaa oikeusavun lakkauttamista ja sen muuttamista koskevan päätöksen tuomioistuimen käsiteltäväksi kuten oikeusapupäätöksestäkin voi tehdä ratkaisupyynnön tuomioistuimelle (OAL 15-16 §).

5 OIKEUDENKÄYNTIMAKSU LÄHESTYMISKIELTOASIOISSA

Tässä luvussa tarkastellaan oikeudenkäyntimaksun määräytymistä lähestymiskieltoasioissa. Pääluvussa kaksi on tarkasteltu edellytyksiä lähestymiskiellon määräämiselle ja tilanteita joissa lähestymiskieltohakemus ei johda kiellon määräämiseen. Pääluvussa kolme on tarkasteltu tuomioistuinmaksulain määrittelemää maksuvelvollisuutta ja tilanteita, joissa maksua ei peritä. Pääluvussa neljä on tarkasteltu sitä, millä perusteella henkilö on oikeutettu maksuttomaan oikeudenkäyntiin.

Tuomioistuinmaksulain 9 §:ssä on säädetty asian lopputuloksen vaikutuksesta yksiselitteisesti, että oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos tuomioistuin määrää lähestymiskiellon. Tie oikeudenkäyntimaksuun tai maksuttomuuteen lähestymiskieltoasioissa on kuitenkin käytännössä monisyisempi.

5.1 Lähestymiskieltoasioiden muuttaminen maksullisiksi

Hallituksen esityksessä tuomioistuinmaksulaista esitettiin maksullisiksi ennen maksuttomia lähestymiskieltoasioita. Mikäli oikeudenkäyntimaksu nyt peritään, sen suuruus lähestymiskieltoasiassa käräjäoikeudessa on tuomioistuinmaksulain 2 §:n mukaisesti 250 euroa. Hallituksen esityksessä tuomioistuinmaksulaista todetaan, että maksuttomuusperusteet ovat olleet aiemmassa lainsäädännössä sattumanvaraisia, vanhentuneita ja maksuttomaksi säädettyjen asioiden joukko sirpaleinen. Tuomioistuinlailla säädetyt maksuttomat asiaryhmät on ollut syytä tarkastaa, ajantasaistaa ja arvioida nykypäivän kriteerein eri asioiden maksuttomuus (HE 29/2015 vp, 4.)

Hallituksen esityksessä tuomioistuinmaksulaista kuvattiin, että ennen tuomioistuinmaksulakia laaja maksuttomuus ja maksujen alhaisuus mahdollistivat myös sellaisten asioiden saattamisen tuomioistuinkäsittelyyn, joilla ei vireille panijan näkökulmista ole ollut juuri menestymisen mahdollisuuksia. Maksuttomuus ja olemassa olleiden maksujen alhaisuus ei ole ollut kannustin asianosaisille ratkaista erimielisyyksiään tuomioistuimen ulkopuolella edes sellaisissa asioissa, joissa niin toimiminen olisi ollut tarkoituksenmukaista. Esityksessä arvioitiin että maksullisuudella olisi vaikutusta nimenomaan lähestymiskieltoasioissa, erityisesti hakemusten määrään (HE 29/2015 vp, 4.)

Lähestymiskieltoasioita ehdotettiin siis muutettavan maksullisiksi, koska asiaryhmän kohdalla ei ollut riittäviä perusteita poiketa maksullisuuden pääsäännöstä. Oikeudenkäyntimaksun lähestymiskieltoasiassa on perusteltua olla samansuuruinen, kuin rikosasioissa, sillä lähestymiskieltoasian käsittelystä tuomioistuimessa on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa säädetään (HE 29/2015 vp, 29). Maksuperustelain 4 §:ssäkin on ennen tuomioistuinmaksulakia on säädetty suoritteista, joiden tulee olla maksullisia ellei suoritteen maksuttomuudelle ole perusteltua syytä. Pykälän mukaan muun muassa päätökset, jotka on tehty hakemuksesta ovat tällaisia asioita (Maksuperustel 4 §).

Käräjäoikeuksissa lähestymiskieltohakemukset ovat esityksen mukaan todella työllistävä asiaryhmä. Kiellon hakija tai hakijat laativat usein hakemuksensa itse ilman avustajaa, minkä vuoksi käräjäoikeudet joutuvat täydennyttämään hakemuksia. Oikeudenkäyntimaksun olemassa olo voisi edistää sitä, että hakija harkitsisi hakemuksen jättämistä pidempään ja syvällisemmin. Lähestymiskieltohakemusten maksullisuus voisi vähentää myös esimerkiksi huoltajuuskiistoihin liittyviä mahdollisesti kiusantekomielessä tehtyjä hakemuksia. Lähestymiskieltohakemusten laatimiselle on myös tyypillistä, että hakemus täytetään vähäisen harkinnan jälkeen, mikä voi johtaa hakemuksen peruutukseen. Hakemus on ennen peruutusta voitu jo ehtiä antaa tiedoksi jo kieltoon määrätyn pyydetylle, mikä on aiheuttanut käräjäoikeudelle työtä ennen hakemuksen peruutusta (HE 29/2015 vp, 29.)

Hallituksen esityksessä on avattu lähestymiskieltoatilasto vuodelta 2013, jolloin lähestymiskieltohakemuksista 44 prosenttia hyväksyttiin ja kiello määrättiin, kun taas 13 prosenttia hylättiin. Loput 43 prosenttia lähestymiskieltohakemuksista päättyi muulla tavoin, asia voitiin esimerkiksi jättää sillensä (HE 29/2015 vp, 29). Suomen käräjäoikeuksissa käsitellään vuosittain noin 3 000 lähestymiskieltoa. Hallituksen esityksen maksutuottojen lisääntymisen arvioinnissa on arvioitu, että edelleen tuomioistuinmaksulain voimaan tultua noin puolessa lähestymiskieltoasioista vireille panija vapautuisi maksuvelvollisuudesta vähävaraisuuden perusteella. Oikeudenkäyntimaksua ei peritä myöskään, mikäli kiello myönnetään. Lähestymiskieltoasioiden oikeudenkäyntimaksun tuoma arvioitu lisäys tuomioistuintuloihin vuosittain olisi näin ollen noin 0,2 miljoonaa euroa. (HE 29/2015 vp, 29.)

5.2 Oikeudenkäyntimaksun määräytyminen lähestymiskieltoasioissa

Lain tultua voimaan lähestymiskieltoasioiden oikeudenkäyntimaksuista uutisoitiin otsikoilla ”hylätty lähestymiskieltohakemus maksaa nyt 250 euroa” ja ”käräjäriidoille tuli uusi vähimmäishinta”. Kuten raportissa on jo aiemmin todettu, tie maksuun tai maksuttomuuteen ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden laamanni Ander Cederberg on Helsingin Uutisten artikkelin mukaan kommentoinut lähestymiskieltoasioiden maksulliseksi muuttamista seuraavasti ”on myös parisuhderiitoja, joissa pääsyy on lasten huoltajuus, mutta toinen osapuoli lähtee hakemaan lähestymiskieltoa toiselle vanhemmalle häirintätarkoituksessa tai edistääkseen omaa asiaansa”. (Helsingin uutiset, artikkeli, viitattu 7.12.2016.)

Pääluvussa kaksi on tarkasteltuja tilanteita, joissa lähestymiskieltohakemus ei johda kiellon määräämiseen tuomioistuimessa. Näitä tilanteita ovat hakemuksen sillensä jääminen kiellon hakijan jäädessä pois asian pääkäsittelystä, tutkimatta jättäminen kiellon hakijan jättäessä noudattamatta lähestymiskieltohakemuksen täydennyskehotusta ja lähestymiskiellon määräämättä jättäminen istuntokäsittelyssä tutkittujen kirjallisten todisteiden ja henkilötodistelun ja näiden perusteella arvioitu lainmukaisten edellytysten puuttuessa.

Hallituksen esityksessä aiemmin maksutta käsiteltävistä ja nyt maksullisista asiaryhmistä esitettiin perittäväksi maksu pääsääntöisesti sellaisissa asioissa, jotka jäävät sillensä, raukeavat tai jätetään tutkimatta, joten lähestymiskieltoasioissa kaikki edellä mainitut tilanteet johtaisivat oikeudenkäyntimaksun perimiseen vireille panijalta tai vireille panijoilta eli lähestymiskieltoasioissa hakijoilta. Pääsääntönä voidaan ajatella, että maksu peritään sellaisissa rauenneissa tapauksissa, joissa käräjäoikeus on ehtinyt tehdä toimenpiteitä. (HE 29/2015 vp, 4.)

Tuomioistuinmaksulain 4 §:n mukaan oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos asian käsittely päättyy käräjäoikeudessa haastetta antamatta ja muulla kuin OK 5:6 §:ssä tarkoitetulla perusteella. Oikeudenkäymiskaaren 6 §:ssä säädetään kanteen tutkimatta jättämisestä ja asian ratkaisemisesta vastausta pyytämättä. Tuomioistuimen on OK 5:6 §:n mukaisesti jätettävä kanne heti tutkimatta, jollei kantaja noudata hänelle annettua kehotusta täydentää hakemustaan, joka on ollut niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi (OK 5:6 §).

Lähestymiskieltoasioissa hakija vapautuu siis oikeudenkäyntimaksusta, mikäli tiedoksianto kieltoon määrättyksi pyydetylle epäonnistuu, muttei silloin kun jättää noudattamatta täydennyskehottusta (Tuomioistuinlaki 4 §). Tuomioistuimen antaessa tutkittajättämispäätöksen, se on voinut vaatia jo paljon työtä ja aiheuttaa siten kustannuksia. Hallituksen esityksessä on perusteltu tutkittajättämispäätöksen maksullisuutta myös sillä, että maksullisuus voisi korostaa vireillepanijan huolellisuusvaatimusta eivätkä täydennykset tai valitukset tulisi herkästi myöhässä määräajasta, mikä johtaisi hakemuksen tai kanteen tutkimatta jättämiseen (HE 29/2015 vp, 41).

5.3 Oikeudenkäyntimaksusta vapautuminen lähestymiskieltoasioissa

Tuomioistuinmaksulaissa on säädetty myös useita poikkeuksia maksuvelvollisuuteen. Poikkeukset maksuvelvollisuuteen johtuvat joko vireille panijasta tai asian lopputuloksesta (Tuomioistuinmaksulaki 5 § ja 8 §). Lähestymiskieltoasioissa asian lopputuloksen osalta on säädetty yksiselitteisesti tuomioistuinmaksulain 9 §:ssä, että oikeudenkäyntimaksua ei peritä, mikäli tuomioistuin määrää lähestymiskiellon (Tuomioistuinmaksulaki 9 §).

Vireille panijaan liittyvät poikkeukset liittyvät myös lähestymiskieltoasioihin. Tuomioistuimissa käsitellään yksityishenkilöiden vireille panemien hakemusten lisäksi myös pidättämiseen oikeutetun virkamiehen eli poliisin määräämä väliaikainen kiello. Poliisin määrättyä väliaikaisen lähestymiskiellon, sen on viipymättä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluttua saatettava päätös väliaikaisesta kiellosta tuomioistuimen käsiteltäväksi (LähkL 11-12 §). Vaikka väliaikaisen kiellon käsittelyssä tuomioistuimessa kielloa ei määrätä, oikeudenkäyntimaksua ei peritä sillä vireille panija on tällöin poliisi eli lailla maksusta vapautettava viranomainen ja näin ollen myös asianosaiset ovat automaattisesti oikeutettuja maksusta vapautumiseen, sillä yksityishenkilöt eivät ole itse tässä tapauksessa vireillepanijan roolissa. Kunnallinen viranomainen on vapaa maksusta suorittamisesta asioissa, jotka koskevat holhoustointia, lapsen huoltoa tai lähestymiskielloa (Tuomioistuinmaksulaki 8 §).

Oikeudenkäyntimaksua ei peritä lähestymiskieltoasioissa – kuten ei missään muissakaan asioissa – mikäli vireillepanija on oikeutettu oikeusapuun. Lähestymiskiellon hakija on tällöin oikeusapulain 4 §:n nojalla vapautettu suorittamasta käsittelymaksua, toimituskirjamaksua tai erillisiä kustannuksia. Oikeusapulain perusteella oikeudenkäyntimaksusta vapautetun hakijan perusoma-

vastuuosuudella ei ole merkitystä maksusta vapautumiseen. Oikeudenkäyntimaksua ei lähestymiskieltoasioissa siis suorita hakija, joka saa oikeusapua ilman perusomavastuuta eikä hakija, joka saa oikeusapua esimerkiksi 75 prosentin perusomavastuuta vastaan (Tuomioistuinmaksulaki 7 §).

Tuomioistuinmaksulain 7 §:ssä säädetään maksusta vapauttamisesta. Oikeusapulain nojalla käsittelymaksusta vapautettujen lisäksi maksua ei peritä muualla laissa viranomaisen toimenpiteistä suoritettavista maksuista vapautetuilta. Lähestymiskieltoasioiden kannalta merkityksellistä on se, että viranomainen tai maksun määräävä virkamies voi myös itse yksittäistapauksissa määrätä ettei maksua peritä, jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta (Tuomioistuinmaksulaki 7 §). Hallituksen esityksen valmisteluvaiheessa oli ollut esillä, että tulisiko tuomioistuimiin luoda oma, kevyt menettelytapansa asianosaisen vähävaraisuuden ja pienituloisuuden toteamiseen. Tämän tavoitteena oli se, että pelkkää maksuvapautusta koskevien oikeusapuhakemusten määrä oikeusaputoimistoissa ei kasvaisi uudistuksen vuoksi. Tämän käytännön mukaisesti vireillepanija olisi voinut tuomioistuimessa esimerkiksi esittää selvityksen, jonka perusteella olisi ollut ilmeistä hänen olevan oikeutettu oikeusapuun ilman perusomavastuuosuutta. Lausuntopalautteen ja muiden esityksessä tarkemmin määrittelemättömien seikkojen vuoksi tällaista säädöstä ei kuitenkaan esitetty lakiin. Tuomioistuinta ei tule rasittaa uusilla hallinnollisilla menettelyillä (HE 29/2015 vp, 31).

5.4 Maksuoikaisu oikeudenkäyntimaksusta lähestymiskieltoasioissa

Tuomioistuinmaksulain 11 §:ssä säädetään oikeudenkäynti-, hakemus-, ja toimituskirjamaksua koskevasta muutoksenhausta. Maksun määräämistä koskevaan päätökseen saa hakea oikaisua maksun määränneeltä virkamieheltä tai viranomaiselta kuuden kuukauden kuluessa maksun määräämisessä siten, kuin hallintolaissa säädetään (Tuomioistuinmaksulaki 11 §). Hallintolain 49 d §:n mukaan oikaisuvaatimus on tehtävä kirjallisesti sille viranomaiselle, joka on tehnyt päätöksen. Oikaisuvaatimuskirjelmässä on myös ilmoitettava päätös, johon oikaisua vaaditaan sekä millaista oikaisua vaaditaan ja vaatimus tulee perustella (Hallintolaki 49 d §).

Lähestymiskieltoasian asianosainen on myös oikeutettu hakemaan maksuoikaisua hänelle määrättyyn oikeudenkäyntimaksuun. Hakijan tulee tällöin osoittaa lähestymiskieltoasiota tai päätök-

sen antaneelle tuomioistuimelle perusteltu maksuoikaisuvaatimus kirjallisesti. Maksun määrännyt virkamies tutkii hakemuksen ja antaa päätöksen siitä, poistetaanko oikeudenkäyntimaksu vai pidetäänkö se voimassa. Maksuoikaisuun hakija voi edelleen valittaa tästä päätöksestä hallinto-oikeuteen. Viime kädessä oikeudenkäyntimaksu lähestymiskieltoasiassa voi poistua siis myös tuomioistuinmaksulain 11 §:n mukaisen maksuoikaisumenettelyn kautta tai muutoksenhakumenettelyn myötä hallinto-oikeuden antamalla päätöksellä (Tuomioistuinmaksulaki 11 §).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena on ollut tutkia lain tarkoittamia edellytyksiä lähestymiskiellon määräämiselle, tilanteita joissa lähestymiskieltoa ei määrätä, perusteita maksuttomalle oikeudenkäynnille ja oikeudenkäyntimaksun määräytymistä lähestymiskieltoasioissa. Käytetty tutkimusmenetelmä oli lainopillinen tutkimus ja alussa esitetyt tutkimuskysymykset olivat:

- Mitkä ovat lain tarkoittamat edellytykset lähestymiskiellon määräämiselle?
- Missä tilanteissa haettua lähestymiskieltoa ei määrätä?
- Missä tilanteissa henkilö on oikeutettu maksuttomaan oikeudenkäyntiin?
- Missä tilanteissa oikeudenkäyntimaksua ei peritä lähestymiskieltoasiassa?

Opinnäytetyössä on siis laajemmin tutkittu lähestymiskieltoprosessia tuomioistuimessa ja oikeudenkäyntimaksun määräytymistä lähestymiskieltoasioissa. Työssä on tutkittu lain säätämiä edellytyksiä kiellon määräämiselle ja vastavuoroisesti tilanteita, joissa kieltoa ei määrätä. Opinnäytetyössä on tutkittu myös sitä millä perusteella oikeusapua myönnetään, koska lähestymiskiellon asianosainen on oikeutettu oikeusapuun ja oikeusapua saava henkilö vapautuu oikeudenkäynti- ja toimituskirjamaksuista. Työssä on edellä mainittujen pohjalta tutkittu oikeudenkäyntimaksun määräytymistä lähestymiskieltoasioissa.

Tuomioistuinmaksulain mukaan oikeudenkäyntimaksu määräytyy hakemusasian eli tässä yhteydessä lähestymiskieltoasian lopputuloksen mukaan, mutta maksua ei peritä automaattisesti vain sillä perusteella, että kieltoa ei määrätä. Vastaus maksun määräytymiselle ei siis ole yksiselitteinen.

Edellä luetellut tutkimuskysymykset ovat oikeudenkäyntimaksun määräytymisprosessin kannalta kronologisessa järjestyksessä, joten tarkoituksenmukaisinta johtopäätösten esittämisen johdonmukaisuuden kannalta on tarkastella ensin ensimmäistä ja toista tutkimuskysymystä. Lähestymiskielto tuomioistuimessa määrätään, jos on perusteltu aihe olettaa, että kieltoon määrätty henkilö tulisi tekemään kiellon hakijan tai kiellolla suojattavaksi pyydetyn henkilön henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muutoin vakavasti häiritsemään tätä. Lähestymiskieltoasioissa todistetaakka on asianosaisilla, mutta näyttökynnys on toisaalta alhaisempi, kuin rikosasioissa. Lain lähestymiskiellosta esitöistä sekä Rovaniemen ja Helsingin

hovi oikeuksien ratkaisusta kuitenkin ilmenee, että kiellon edellytyksiä arvioitaessa on erityisen tärkeää, että edellä mainitunlaisten rikosten uhka on myös objektiivisen tarkkailijan havaittavissa. Laajennetun lähestymiskiellon määräämiselle on tiukemmat edellytykset, kuin perusmuotoisen lähestymiskiellon määräämiselle, sillä laajennettu lähestymiskielto rajoittaa enemmän kieltoon määrätyn henkilön liikkumavapautta, kuin perusmuotoinen lähestymiskielto. Erityisen painavana edellytyksenä kiellon määräämiselle on oikeuskäytännössä pidetty jo tapahtunutta väkivaltaa kiellolla suojattavaa kohtaan.

Lähestymiskiellon edellytyksiä arvioitaessa otetaan huomioon myös asianosaisten olosuhteet. Huomioon otettavia, edellytyksenä painavia, olosuhteita kiellon hakijalla voi olla esimerkiksi sellainen työ- tai asuinpaikka, joka vaikeuttaa suojautumista. Kieltoon määrättyksi pyydetyn olosuhteissa otetaan huomioon vaikkapa päihderiippuvuus, joka konkreettisesti esimerkiksi voisi johtaa rahan kiristämiseen vanhemmalta sukulaiselta. Edellytyksenä painavana olosuhteena niin kutsulla vastaajalla voi olla myös aiemmat väkivaltarikokset tai lähestymiskielto tuomiot.

Lähestymiskieltoa ei määrätä, mikäli lain tarkoittamat edellytykset eivät täyty istunnossa vastaanotettujen kirjallisten todisteiden ja henkilötodistelun perusteella tai oikeus katsoo, että uhka ei ole objektiivisen ulkopuolisen havaittavissa. Lähestymiskieltoasia voi myös hakemusasiassa raueta ennen istuntokäsittelyä, jos kiellon hakija jättää noudattamatta täydennyskehotusta, peruuttaa itse hakemuksen tai jättää saapumatta asian käsittelyyn, kun hänet on kutsuttu sillä uhalla, että asia jätetään hänen poissa ollessaan sillensä. Lähestymiskieltoasia on niin kutsuttu dispositiivinen asia. Osapuolet voivat siis yhteisellä sopimuksella vaikka pääkäsittelyssä sopia asian, jolloin käräjäoikeus tekee päätöksen sillensä jättämisestä ja merkitsee päätökseen, että osapuolet ovat sopineet asian. Asianosaisella on lähestymiskieltoasiassa myös normaali muutoksenhakuoikeus. Kiellon hakija tai kieltoon määrätty henkilö voi valittaa käräjäoikeuden ratkaisusta hovioikeuteen ja näin käräjäoikeuden määräämä tai määräämättä jättämä lähestymiskielto voi saada hovioikeudessa eri lopputuloksen.

Kuten on jo todettu, lähestymiskiellon asian osainen on oikeutettu oikeusapuun. Jollei lähestymiskieltoasiaa käsitellä rikosasian yhteydessä, lähestymiskieltoasioissa tuomioistuimien ei kuitenkaan viranpuolesta määrää asianomistajan avustajaa tai vastaajan puolustaa. Lähestymiskieltoasian asianosainen saa oikeusapua, mikäli hänen taloudelliset olosuhteensa hänet siihen oikeuttavat.

Oikeusapua annetaan yksityishenkilöille tämän varallisuuden perusteella joko ilman perusomavastuuta tai varallisuuden suuruudesta riippuen perusomavastuusuutta vastaan. Perusomavastuulla tarkoitetaan oikeusavun saajan maksettavaksi tulevaa prosenttiosuus avustajan palkkiosta sekä avustajan kulukorvauksesta arvonlisäveroineen. Pienin omavastuusuus on siis 0 prosenttia, kun taas korkein perusomavastuusuus on 75 prosenttia.

Oikeusapua ei myönnetä henkilölle, jolla on asian kattava oikeusturvavakuutus. Oikeusapua voidaan kuitenkin myöntää kattamaan oikeusturvavakuutuksen omavastuusuutta, mikäli hakija kykenee osoittamaan omavastuusuuden muodostuvan hänelle kohtuuttomaksi. Oikeusapua ei myöskään myönnetä yritykselle tai yhdistykselle. Oikeusapua ei myönnetä sellaiseen asiaan, jolla voidaan katsoa olevan hakijalle vähäinen oikeudellinen merkitys. Esimerkiksi avioeroasiaan, joka on hakemusasia, ei myönnetä oikeusapua, jollei siihen liity mutkikkaita liitännäisvaatimuksia.

Mikäli oikeusavun hakijalla ei ole asian kattavaa oikeusturvavakuutusta tai asialla ei katsota olevan vähäinen oikeudellinen merkitys, myönnetään hänelle oikeusapua varallisuuden perusteella. Varallisuusraja on määritelty erikseen yksinäisille henkilöille ja oikeusapua hakeville puolisoille. Ilman perusomavastuuta oikeusapua saavan yksinäisen henkilön käyttövara saa olla kuukaudessa enintään 600 euroa. Jotta yksinäinen henkilö saisi oikeusapua korkeimmalla 75 prosentin omavastuuprosentilla, hänen käyttövaransa kuukaudessa voi olla korkeintaan 1300 euroa. Mikäli oikeusavun hakijoina ovat puoliset, heidän käyttövaransa kuukaudessa saa olla yhteensä enintään 1100 euroa, jotta he ovat oikeutettuja oikeusapuun ilman perusomavastuuta. Mikäli puolisoitten yhteinen käyttövara on kuukaudessa yli 2400 euroa, oikeusapua ei myönnetä. Puolison tuloja ei kuitenkaan oteta huomioon, mikäli puoliset ovat vastapuolia tai hakija on vastaajana tai epäiltyinä rikosasiassa. Käyttövarassa on huomioitu elatusvelvollisuus, menot ja tulot. Oikeusapua ei siis saa yksinäinen henkilö, jonka käyttövara ylittää 1300 euroa kuukaudessa tai puoliset yhdessä, mikäli heidän käyttövaransa ylittää 2400 euroa kuukaudessa.

Aikaisemmin lähestymiskieltoasiat ovat kuuluneet tuomioistuimissa maksutta käsiteltävien asioiden piiriin. Nykyisen tuomioistuinmaksulain myötä lähestymiskieltoasiat ovat muuttuneet maksullisiksi. Laissa on säädetty myös maksusta vapautumisesta, jotka johtuvat joko vireillepanijasta tai asian lopputuloksesta. Lähestymiskieltoasioissa sovelletaan sekä vireillepanijasta johtuvaa maksuvapautusta, että asian lopputuloksesta johtuvaa maksuvapautusta. Uuden tuomioistuinmaksulain 2 §:n mukaan 250 euron suuruisen oikeudenkäyntimaksu peritään, jos tuomioistuin katsoo, etteivät kiellon edellytykset täyty ja kieltoa ei määrätä. Maksu peritään myös kun hakemus peruu-

tetaan ennen istuntokäsittelyä tai täydennyskehotus jätetään huomioimatta, jos tuomioistuin on ehtinyt tehdä asiassa toimenpiteitä. Täydennyskehotuksen huomiotta jättäminen johtaa tutkimatta jättämispäätökseen. Lähestymiskieltoasia voi jäädä sillensä, jolloin hakijalta peritään oikeudenkäyntimaksu mikäli tuomioistuin on ehtinyt tehdä asiassa toimenpiteitä.

Vireille panijasta johtuva maksuvapautus lähestymiskieltoasiassa on hakijalle myönnetty – perusomavastuuton tai omavastuuosuutta vastaan annettava – oikeusapu tai tuomioistuinmaksulain 7 §:n mukainen maksun määräämättä jättäminen, mikäli maksun määräävä virkamies eli tässä tapauksessa tuomioistuin katsoo oikeudenkäyntimaksun muodostuvan hakijalle ilmeisen kohtuuttomaksi.

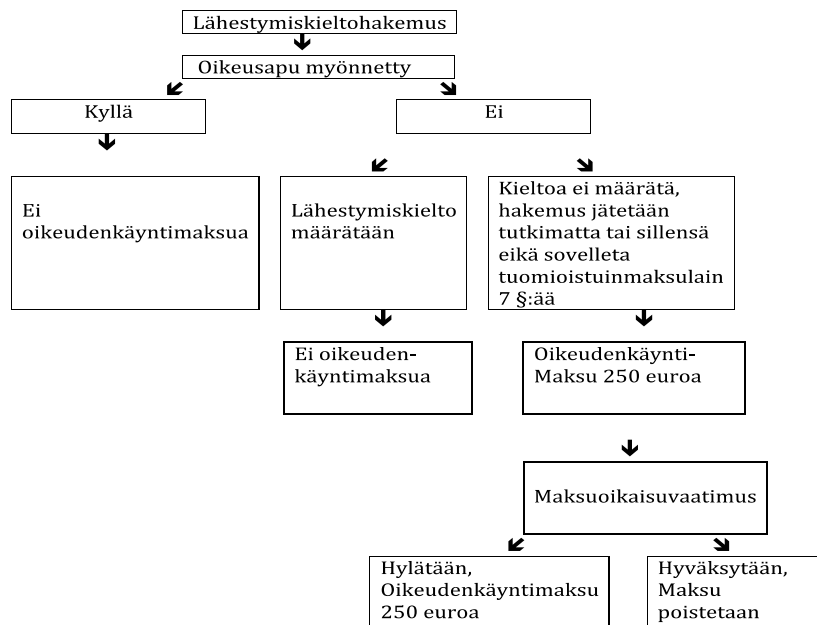
Lähestymiskieltoasioissa vireillepanija voi olla myös tuomioistuinmaksulain 8 §:n mukaisesti maksusta vapautettava viranomainen. Pidättämiseen oikeutettu virkamies eli poliisi voi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon, joka tulee saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Tuomioistuinmaksulain 8 §:n mukaisesti myös kunnallinen viranomainen vapautuu oikeudenkäyntimaksusta lähestymiskieltoasiassa. Kunnallinen viranomainen lähestymiskieltoasiassa voi olla esimerkiksi ensi- ja turvakodissa työskentelevä sosiaalityöntekijä.

Lähestymiskiellon asianosainen voi hakea hänelle määrättyyn oikeudenkäyntimaksuun tuomioistuinmaksulain 11 §:n mukaisesti muutosta eli maksuoikaisua maksun määränneeltä viranomaiselta. Päätöksellä maksuoikaisuvaatuksesta oikeudenkäyntimaksu voidaan määrätä poistettavaksi tai maksuoikaisuvaatimus hylätään ja oikeudenkäyntimaksu määrätään edelleen perittäväksi. Tähän oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen voi edelleen hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten, kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Vaikka idea aiheeseen oli työelämälähtöinen, opinnäytetyössä ei ole toimeksiantajaa. Aihe on ajankohtainen, sillä tuomioistuinmaksulaki on verrattain uusi laki. Lailla on muutettu aiemmin maksuttomia tuomioistuinsuoritteita maksullisiksi ja jo aiemmin maksullisten asioiden maksuja on korotettu. Aihe on näin ollen tärkeä, sillä maksujen korottaminen vaikuttaa läheisesti yksilön oikeusturvaan. Aihe on myös käytännönläheinen, sillä oikeudenkäyntimaksun olemassa olo ja säännökset sen määräytymisestä vaikuttavat niin asianosaiseen kuin käsittelijäänkin.

Yhteenvedona oikeudenkäyntimaksun määräytymisestä voidaan esittää oheinen kaavio. Kaaviossa ei ole selkeyden vuoksi otettu huomioon tilannetta, jossa hakija hakee oikeusapua kesken

lähestymiskieltoprosessi. Kaavion ulkopuolelle on rajattu myös maksuoikaisupäätöksen muutoksenhaku hallinto-oikeudessa. Kaavio on esitetty yksinkertaistetusta tilanteesta, jossa hakijan oikeus oikeusapuun on tiedossa koko lähestymiskieltoprosessin ajan ja hakija ei ole viranomainen.

Kuvio 1 Oikeudenkäyntimaksun määräytyminen

Kaaviosta voisi olla hyötyä lähestymiskieltoasian käsittelijöille ja kaavion avulla oikeudenkäyntimaksun määräytymistä voidaan selkeyttää lähestymiskieltoasian asiaanosaisille.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena on ollut tutkia oikeudenkäyntimaksun määräytymistä lähestymiskieltoasioissa taustoittaen tätä tutkimalla lähestymiskiellon määrittämisen edellytyksiä sekä edellytyksiä oikeusavun myöntämiselle. Tutkimusmenetelmä on ollut lainopillinen ja työn teoreettinen tietoperusta pohjautuu lainsäädäntöön ja oikeudellisiin lähteisiin.

Mielestäni on tärkeää, että lähestymiskiellon edellytykset tutkitaan istunnossa tarkkaan ja huomiota otetaan hovioikeuksien ratkaisuissaan painottama ulkopuolisen eli objektiivisen tarkkailijan käsitys siitä onko uhka havaittavissa ja onko perusteltua aihetta olettaa rikoksen tulevan tapahtumaan. Muutoin lähestymiskiellon voisi käytännössä tilata tuomioistuimelta totuudenvastaista kertomusta vastaan vain ilmestymällä paikalle asian käsittelyyn, koska kieltoon määräytyksi pyydettyä henkilöä ei ole velvoitettu henkilökohtaisesti saapumaan asian käsittelyyn esittämään kantansa. Toisaalta hänen poissaolonsa istunnosta antaa käsityksen hänen intressistään siihen, onko hänelle merkityksellistä määrätäkö kieltoa vai ei. Oli kieltoon määräytyksi pyydettyllä henkilökohtaista intressiä tai ei, tuomioistuinta ei tulisi kuormittaa turhilla tai väärin perustein vireille laitetuilla lähestymiskieltohakemuksilla.

Ajan henki yhteiskunnassamme tänä päivänä on se, että Suomen valtio säästökuurilla, aiemmin saavutettuja etuuksia leikataan ja tuloja kerätään aiemmin maksuttomista asioista. Suomen valtion velkaantuminen, valtion talouden ongelmat ja talouden elvyttämiseen tähtäävät toimenpiteet ovat myös uutisten vakioaiheita ja uusia säästöhankeita otetaan käyttöön usein. Tuomioistuinmaksulain taustalla on siis monien muiden säädösten ja lakien tavoin nimenomaan rahan säästö. Toki tavoitteena on myös tuomioistuimen työmäärän kohdentaminen korkeamman oikeusturvaintressin omaaviin asioihin, mikä kuulostaa hienolta ja on tavoitteena jalo. Mielestäni edellä mainitut tavoitteet eivät ole keskenään niin räikeässä ristiriidassa, kuin aluksi voisi ajatella. Resursseja ollessa saatavilla tietty määrä, tulee ne kohdentaa sinne, missä niitä eniten tarvitaan. Perustuslain mukainen oikeusturva tulee kuitenkin joka tapauksessa turvata.

Karkeasti ajateltuna tuntuu myös kohtuuttomalta, että henkilöä laskutetaan siitä, ettei hänen lähestymiskieltohakemuksensa menesty tuomioistuimessa. Kiellon hakijalla voi olla korkea subjektiivinen intressi, joka ei välttämättä lähestymiskieltoprosessissa näyttäydy taas tuomioistuimelle korkeana oikeusturvaintressinä. Toisaalta mielestäni on paikallaan laittaa maksu kannustimeksi

sille, että hakija harkitsee asiansa vireillepanoa tuomioistuimessa tarkemmin ja mahdollisesti pyytää oikeudellista apua ennen hakemuksen vireille panoa. On helppoa täyttää hakemus ja laittaa tuomioistuimessa pyörät pyörimään ja sitten sopiakkin asiat kieltoon määrätyn pyydetyn henkilön kanssa ja jättää saapumatta istuntoon oman intressin poistuttua asiassa. Nimenomaan tällaiselle tilanteelle maksu on omiaan. Tuomioistuimessa on nähty vaivaa kutsujen tiedoksiantojen yhteydessä, istunnon järjestämisessä ja asian tutkimisessa ja asia päättyy sitten siihen lopputulokseen, että se jätetään sillensä hakijan jätettyä saapumatta asian käsittelyyn. Toisaalta mikäli hakija toimii edellä kuvatulla tavalla ja hänelle on myönnetty oikeusapua, hänen ei tarvitse huolehtia asiassa muutoin määrättävästä oikeudenkäyntimaksusta ja oikeudenkäyntimaksun ohjauksivaikutuksen merkitys poistuu kokonaan. Tällaisessa tilanteessa asianosaisen laiminlyönti on kuormittanut jo oikeusaputoimistoakin.

Oikeusapuun oikeutettu vapautuu myös tuomioistuinmaksulain mukaisista oikeudenkäyntimaksuista. Lisäksi oikeudenkäyntimaksu voidaan jättää perimättä, mikäli maksun määräämä virkamies katsoo sen olevan ilmeisen kohtuutonta tai maksuvelvollinen hakee maksuoikaisua ja oikeudenkäyntimaksu poistetaan. Näin ollen mielestäni maksuvelvollisten joukko lähestymiskieltoasioissa käy häviävän pieneksi ja oikeudenkäyntimaksun tarkoituksenmukaisuutta sopii pohtia. Oikeusapuun oikeutettu vapautuu oikeudenkäyntimaksuista riippumatta siitä, kuinka suurta perusomavastuuosuutta vastaan oikeusapu on myönnetty hänelle. Oikeusapumaksusta, jonka suuruus on 70 euroa, vapautuu vain henkilö, jolle on myönnetty oikeusapua ilman perusomavastuuta. Mielestäni tuomioistuinmaksulain mukaisiin maksuihin olisi voinut soveltaa tätä samaa periaatetta. Mikäli henkilölle on myönnetty oikeusapua perusomavastuuosuutta vastaan, perittäisiin häneltä myös oikeudenkäyntimaksu lähestymiskieltoasiassa. Vaihtoehtoisesti oikeudenkäyntimaksusta voitaisiin periä perusomavastuuprosentin mukaan vaikka vain osa. Tuomioistuinmaksulain ohjauksivaikutus toteutuisi mielestäni näin paremmin, kun sen vaikutukset koskettaisivat paljon laajempaa ihmisryhmää.

Ongelmakohtaksi oikeudenkäyntimaksun ja oikeusavun suhteen lähestymiskieltoasioissa näkisin myös sellaisen tilanteen, että henkilö, joka on vähävarainen ja oikeutettu oikeusapuun ei hae oikeusapua lähestymiskieltoasiaansa. Sanotaan, että hänen lähestymiskieltoasiansa sitten päättyy tuomioistuimensa päätöksellä sillensä jättämisestä hänen jätettyä saapumatta istuntoon tai lähestymiskieltoa ei istunnossa määrätä ja hänelle lähetetään 250 euron suuruinen oikeudenkäyntimaksulasku. Voidaan olettaa, että kieltoa hakenut vähävarainen henkilö pitää summaa kohtuuttomana ja harmistuu laskusta, jos hän ei ole maallikkona perehtynyt tuomioistuinmaksu-

lain säädöksiin tai muutoin ollut tietoinen oikeudenkäyntimaksusta. Oletetaan vielä, että hän haakee maksuoikaisua maksun määränneeltä tuomioistuimelta ja maksu päädytään vähävaraisuuden tai kohtuuttomuspykälän nojalla poistamaan. Tuomioistuimelle aiheutuu edellä kuvatussa tilanteessa paljon toimenpiteitä varsinkin, kun ottaa huomioon lopputuloksen, jossa ensinnäkin lähestymiskieltoa ei toimenpiteidenkään jälkeen määrätä ja toiseksi oikeudenkäyntimaksu poistetaan oikaisuvaatimuksen jälkeen. Tällaisessa tilanteessa oikeudenkäyntimaksun ja oikeusavun merkitys on mielestäni vääristynyt pahimmilleen.

Jää nähtäväksi miten tuomioistuinmaksulain tavoitellut ohjausvaikutukset ja valtion tulojen odotettu lisääntyminen toteutuvat käytännössä. Lähestymiskieltoasiathan ovat vain yksi tuomioistuinmaksulain maksullisista asiaryhmistä ja muodostavat häviävän pienen osan odotetuistakin tuomioistuintuloista. Maksuja on korotettu myös asioissa, jotka ovat aiemmin jo olleet maksullisia.

Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista, jos joku lähtisi tutkimaan laajemmin tuomioistuinmaksulain vaikuttavuustavoitteiden toteutumista. Tuomioistuinmaksujen korottamisen vaikuttavuustavoitteena on ollut maksujen ohjausvaikutusten parantaminen niin, että vähäisen oikeusturvaintressin asiat vähenisivät tuomioistuimissa. Jatkotutkimusaihe voisi olla vastapainona tälle lainopilliselle tutkimukselle tilastollinen tutkimus siitä, ovatko lähestymiskieltoasiat vähentyneet tuomioistuimissa oikeudenkäyntimaksun myötä, johon voitaisiin yhdistää laadullinen tutkimus siitä kokevatko tuomioistuimissa työskentelevät, että oikeudenkäyntimaksuilla on ollut ohjausvaikutusta. Vuoden 2017 ja 2018 vaihteessa tuomioistuinlaki olisi ehtinyt olla voimassa kaksi vuotta, joten jatkotutkimuksessa voisi vertailla vuosia 2016 ja 2017.

Tarkasteltaessa opinnäytetyön onnistuneisuutta, olen kaiken kaikkiaan melko tyytyväinen opinnäytetyön tulokseen. Erityisesti koen onnistuneeni työn teoreettisen tietoperustan rakentamisessa ja hyvän asiatekstin kirjoittamisessa. Idea aiheesta muodostui oman työni pohjalta käräjäoikeuden kansliassa, jossa kaikki kyseisessä käräjäoikeudessa käsiteltävät lähestymiskieltoasiat käsitellään. Tutkittuani prosessia syvällisesti opinnäytetyön yhteydessä, oma työni nopeutuu ja oikeudenkäyntimaksun määräytyminen selkeytyy koko osastollamme. Olisin halunnut sisällyttää työhöni enemmän oikeustapauksia, mutta aiheisiini liittyvää oikeuskäytäntöä ja oikeustapauksia oli saatavilla hyvin vähän. Odotin oikeustapauksia oikeudenkäyntimaksun oikaisuista olevan saatavilla enemmän, mutta toisaalta tuomioistuinmaksulaki on ollut voimassa vasta vähän yli vuoden. Arvioitaessa siis työn käytännönläheisyyttä täytyy ottaa huomioon lähdeaineiston niukkuus.

Aloitin opinnäytetyön toukokuussa 2016. Olin kuukautta aiemmin aloittanut uudessa työssä, jossa idea aiheeseenkin kehittyi ja kirjoitusprosessin varsinainen aloittaminen viivästyi energiani kuluessa uusien työtehtävien opetteluun. Haasteita varsinaisen kirjoitusprosessin aikana toi se, että olen ollut koko prosessin ajan kokoaikatyössä. Opinnäytetyötä olen kirjoittanut iltaisin ja viikonloppuisin ja ajoittain jäin kaipaamaan sitä, että olisin voinut täysipäiväisesti keskittyä työn kirjoittamiseen. Toisaalta olen ollut työssäni koko ajan kosketuksissa opinnäytetyöni aiheen asioihin ja päässyt seuraamaan vierestä asioiden toteutumista käytännössä.

Opinnäytetyö on siis ajallisesti ollut pitkä prosessi. Tavoitteenani on ollut kirjoittaa työtä silloin, kun minulla on ollut tarpeeksi energiaa paneutua siihen riittävän syvällisesti. En kokenut painetta työn valmistumisesta, sillä olen jo työelämässä eikä valmistumisajalla ole ollut minulle suurta käytännön merkitystä. Mahdollisesti kiireen paine olisi toisaalta jouduttanut työn valmistumista ja prosessi olisi jäänyt lyhyemmäksi. Kokopäivätyö on kuitenkin aivan riittävä stressitekijä opinnäytetyöprosessin aikana ja olen tyytyväinen, ettei muita paineita ollut. Kirjoitusprosessin aloitettuani huomasin, että tarvitsen siihen paljon aikaa ja soin itselleni rauhallisen kirjoitustahdin.

Lähdeaineiston ja oikeustapausten niukkuuden vuoksi olisi voinut olla haastavaa lähteä tarttumaan aiheeseen ilman käytännön kokemusta ja ennakkokäsitystä siitä, miten maksut määräytyvät. Aiheella on siis henkilökohtaisella tasolla kosketuspintaa käytäntöön, sillä voin hyödyntää saamiani tuloksia omassa työssäni, joten loppujen lopuksi katsoisin työnteolla olleen enemmän hyötyä kuin haittaa opinnäytetyölle ja vastavuoroisesti opinnäytetyön tulokset tulevat olemaan hyödyksi työnteolle. Kokonaisuutena arvioiden opinnäytetyöprosessi on mielestäni ollut onnistunut.

Työn tulosten luotettavuutta arvioitaessa voidaan johtopäätöksenä todeta, että vastaukset tutkimuskysymyksiin ovat luotettavia ja valideja, sillä ne pohjautuvat lainsäädäntöön, lain esitöihin, ylempien oikeusasteiden antamiin ratkaisuihin, oikeuskäytäntöön ja oikeuskirjallisuuteen.

Pohdinnan yhteenvedona tutkittavasta aiheesta ja opinnäytetyöstä todettakoon, että oikeudenkäyntimaksu lähestymiskieltoasioissa on hyvä ja tarkoituksenmukainen asia, jonka olisi voinut toteuttaa laajamittaisemmin ja tiukemmin säädöksin.

LÄHTEET

Fredman, M. 2013. Rikosasianajajan käsikirja. Helsinki.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinmaksulaiksi sekä laeiksi hallinto-oikeuslain 12 a §:n ja riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 28 §:n muuttamisesta 29/2015 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeusapulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 82/2001 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 41/1998 vp.

Helsingin HO 7.10.2015 1403, Finlex.

Helsingin uutiset. Artikkelit. Käräjäräidoille tuli uusi vähimmäishinta – ”monelle tämä on tullut aikamoisena yllätyksenä”. Viitattu 7.12.2016,

<http://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/395782-karajaridoille-tuli-uusi-vahimmaishinta-monelle-tama-on-tullut-aikamoisena>.

Hämeenlinnan HAO 01.03.2016 16/0106/2, Edilex.

KKO:2014:68.

Kolehmainen, A. Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa T. Miettinen (toim.) Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex 2015/29. Viitattu 30.1.2017, www.edilex.fi/artikkelit/15461.

Kyllästinen, E. Oikeusavun hakeminen – tarkkaa puuhaa! Edilex 2015/4. Viitattu 7.3.2017, www.edilex.fi/artikkelit/44020.

Laki lähestymiskiellosta 898/1998.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689.

Laki verojen ja maksujen täytäntöönpanosta 706/2007.

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4.

Oikeusapulaki 5.4.2002/257.

Oikeusministeriö. Oikeusavun käsikirja 2013. Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmän suositukset, viitattu 3.12.2016,
http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1360761222336/Files/OMSO_8_2013_Oikeusavunkasikirja_88s.pdf.

Oikeus.fi. Mitä oikeusapu maksaa. Viitattu 3.12.2016,
<https://oikeus.fi/oikeusapu/fi/index/hakeminen/mitaoikeusapumaksaa.html>.

Oikeusministeriö. Tiedotteet. Tuomioistuinmaksuja korotetaan lähemmäksi asioiden käsittelyn kustannuksia. Viitattu 4.10.2016,
<http://oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2015/12/tuomioistuinmaksujakorotetaanlahemmaksiasioidenkasittelynkustannuksia.html>.

Perustuslakivaliokunnan lausunto 29/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2015. Viitattu 14.11.2016,
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/pevl_29+2014.pdf.

Ropponen, M. 1999. Lähestymiskielto-opas. Helsinki.

Rovaniemen HO 10.09.1999 581, Finlex.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Tuomioistuinmaksulaki 11.12.2015/1455.

Tuomioistuinmaksulaki. Työryhmän mietintö 2015:4. Helsinki: oikeusministeriö. Viitattu 17.11.2016,

http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1421752832824/Files/OMML_4_2015_Tuomioistuinmaksutr_114_s.pdf.

Valtioneuvoston asetus oikeusavusta annetun asetuksen muuttamisesta 2007. Viitattu 7.12.2016, http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/tiedotteet/fi/2007/6AEVnp4Os/Oikeusavusta_annetun_asetuksen_muutos_syyskuussa_2007.pdf.

Valtiovarainministeriö. Valtion talousarvioesitykset 2017 viitattu 7.12.2016,

<http://budjetti.vm.fi/indox/sisalto.jsp?year=2017&lang=fi&maindoc=/2017/tae/valtiovarainministerionKanta/valtiovarainministerionKanta.xml&opennode=0:1:3:67:75:>.

Virolainen, J., Pölönen, P. 2004 Rikosprosessin perusteet, rikosprosessioikeus I. Helsinki: Talentum.